UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Katedra psychologie a patopsychologie

Bakalářská práce

Kristýna Kolářová

Souvislost mezi citovou vazbou a prosociálním chováním u dětí na 2. stupni základní školy

Olomouc 2021 vedoucí práce: PhDr. Kristýna Balátová, Ph.D.

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci na téma „Souvislost mezi citovou vazbou a prosociálním chováním u dětí na 2. stupni základní školy“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

V Olomouci dne 3. června 2021

……..

Kristýna Kolářová

Na tomto místě bych chtěla poděkovat PhDr. Kristýně Balátové, Ph.D. za odborné vedení mé práce, její velmi lidský přístup a čas, který se mi věnovala. Také bych chtěla vyjádřit poděkování mojí kamarádce Adéle Geprtové za cenné rady při zpracování statistických dat do praktické části práce.

Obsah

Úvod 6
TEORETICKÁ ČÁST 7
1 Citová vazba 7
1.1 Teorie vazby 7
1.3 Vývoj citové vazby 9
1.3.1 Fáze ve vývoji citové vazby 10
1.3.2 Citová vazba v dospívání 11
1.3.3 Vznik důvěry 11
1.4 Vazebné postavy 12
1.5 Typy vazby a poruchy vazby 13
1.5.1 Typy vazby podle Mary Ainsworth 13
1.5.2 Absence vazby 14
1.5.3 Reaktivní porucha vazby 15
1.6 Vliv citové vazby na budoucnost 15
1.6.1 Následky raného odloučení 15
1.6.3 Vnitřní pracovní model 16
1.6.4 Bezpečná vazba jako ochranný faktor 16
1.7 Zjišťování citové vazby 17
2 Prosociální chování 18
2.1 Terminologie 18
2.2 Formy prosociálního chování 19
2.3 Faktory ovlivňující prosociální chování 21
2.3.1 Situační faktory 21
2.3.2 Individuální faktory 21
2.4 Motivace k prosociálnímu chování 23
3 Starší školní věk 24
3.1 Charakteristika období 24
3.2 Vývojové změny 24
3.2.1 Tělesné změny 25
3.2.2 Psychické změny 25
3.2.3 Sociální změny 26
PRAKTICKÁ ČÁST 27
4 Úvod do problematiky 27
5 Použité metody 28

5.1 Dotazník IPPA (The inventory of parent and peer attachment) 28
5.2 Dotazník SRQ PROSOCIAL (Self-regulation Questionnaire-Prosocial) 29
5.3 Sběr dat 30
6 Charakteristika výzkumného souboru 31
7 Cíle, hypotézy a výzkumné otázky 32
8 Analýza dat 33
9 Výsledky 34
10 Diskuze 39
11 Limity studie 42
Závěr 43
Seznam zkratek a symbolů 49
Seznam obrázků 50
Seznam grafů 51
Seznam tabulek 52
Seznam příloh 53
ANOTACE 65

Úvod

Tato bakalářská práce pojednává o tématu citové vazby a její souvislosti s prosociálním chováním u dětí staršího školního věku. Motivací k zpracování tohoto tématu mi byly mé dosavadní zkušenosti s dětmi. Již na gymnáziu jsem se věnovala doučování dětí z pěstounských rodin a z rodin dysfunkčních a se zaujetím jsem pozorovala, jak se na těchto dětech jejich životy podepsaly. Byly to děti agresivní, nedůvěřivé, emočně ploché, děti s problémy chování, problémy ve škole, s nízkým sebevědomím apod.

S teorií vazby Johna Bowlbyho jsem se seznámila na začátku studia na vysoké škole na školení v organizaci, která doprovází náhradní rodiče. Tohle školení ve mně vzbudilo velkou chuť se tímto tématem dále zabývat. V průběhu studia jsem proto absolvovala praxi v dětském domově, v kojeneckém ústavu a začala pracovat v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež. Díky všem těmto zkušenostem jsem měla možnost poznat mnoho dětí, které neměly jednoduchý start do života, žily v nefunkčních rodinách, v ústavních zařízeních nebo zažily nějaké trauma ve velmi raném věku. Z toho důvodu, že jsem chtěla tohle téma více prozkoumat a více se o něm dozvědět, jsem si ho vybrala jako téma mojí bakalářské práce.

Zkoumání vlivů citové vazby je podle mě nevyčerpatelné téma. Na základě studia literatury a dosavadních zkušeností mi přišlo logické, že citová vazba by mohla ovlivňovat také oblast prosociálního chování. Rozhodla jsem se to ověřit ve své práci a vybrala jsem si k tomu cílovou skupinu dětí na druhém stupni základní školy, jelikož s touto skupinou mám nejvíce zkušeností a také s nimi pracuji.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část se skládá ze tří kapitol. V první kapitole se budu věnovat problematice citové vazby, v druhé prosociálnímu chování a ve třetí části budu stručně charakterizovat období staršího školního věku. Obsahem praktické části bude kvantitativní výzkum, jehož hlavní náplní bude zkoumání vztahu mezi citovou vazbou a motivací k prosociálnímu chování u dětí na 2. stupni základní školy.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Citová vazba

V této části práce budou představeny základní východiska a poznatky týkající se teorie citové vazby, které poskytnou teoretický rámec pro praktickou část práce. Bude zde definována teorie citové vazby, základní pojmy, vývoj citové vazby, charakteristika vazebných postav, typy vazeb, vliv vazby na budoucí život a v poslední řadě bude vysvětleno zjišťování citové vazby.

1.1 Teorie vazby

Teorii citové vazby popsal anglický psycholog a psychiatr John Bowlby v průběhu 40. a 50. let minulého století. Od té doby se stala středem zájmu mnoha studií a výzkumů a její principy jsou dnes považovány za základ vývojové psychologie (Vrtbovská, 2010; Winnette, 2018). Teorie citové vazby se zabývá ranými vlivy na emocionální vývoj dítěte a vysvětluje vznik a změnu vazeb mezi jednotlivci v průběhu celého života. Bowlby se při její tvorbě inspiroval etologií, psychoanalýzou, systemickým myšlením a vývojovou psychologií (Brisch, 2011).

Podstatou teorie citové vazby je názor, že každé dítě se rodí s přirozenou potřebou vztahovat se k blízkému člověku a některé nepříznivé události mohou způsobit, že tato základní vývojová potřeba nebude naplněna. Bowlby pracoval s dětmi s poruchami chování, s těžce narušenými mladými lidmi a mladými kriminálníky. Všiml si souvislosti mezi závažnými poruchami chování a traumatickými událostmi jako např. ztráta matky, pobyt v nemocnici nebo týrající prostředí. Došel tak k závěru, že tyto události způsobují poruchy citové vazby a vztahu k druhým lidem a ovlivňují nás i v dospělosti (Vrtbovská, 2010). Bowlbyho pravděpodobně inspirovala také vlastní zkušenost z dětství, jelikož neměl s rodiči příliš blízký vztah a vyrůstal v péči domácí vychovatelky (Brisch, 2011).

Současná neurověda uznává teorii citové vazby, jelikož odpovídá modelu vývoje mozku, který závisí na genetickém programu a také na vnějším prostředí, které tento program aktivuje a formuje (Winnette, 2018). Pro správný vývoj osobnosti dítěte je důležité, aby byly naplňovány jeho základní vývojové potřeby, zejména ve vztahu s mateřskou osobou. V této oblasti existuje mnoho teorií, ovšem nejznámější z nich je právě Bowlbyho teorie attachmentu (Pesso a Boyden-Pesso, 2009).

1.2 Základní pojmy a terminologie

V oblasti citové vazby převládá v české literatuře velmi nejednotná terminologie. Původní termín attachment bývá překládán několika způsoby a mnoho autorů se v jejich užívání liší. V této práci používám pojem **citová vazba** a vycházím při tom z překladu knihy Johna Bowlbyho s názvem *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem* (Bowlby, 2010). Podle Vrtbovské (2010) je doslovný překlad slova attachment pouto či připoutání se. Tento výraz autorka považuje za nejvhodnější, protože od něj lze snadno odvozovat slovesa jako např. poutat se nebo připoutat se. Někteří autoři používají ještě jiný název, a to sice vztahová vazba (Brisch, 2011; Hašto, 2005).

Bowlby (2010) upozorňuje, že je důležité rozlišovat mezi dvěma pojmy, kterými jsou citová vazba (attachment) a vazebné chování (attachment behaviour). To, že má dítě k někomu citovou vazbu znamená, že má tendenci vyhledávat blízkost a kontakt s konkrétní osobou v určitých situacích, zvláště když je vylekané, unavené nebo nemocné. Oproti tomu vazebné chování označuje různé formy chování, které dítě používá, aby si tuto blízkost udrželo nebo získalo.

Vazebné chování je aktivované samotou, cizím prostředím, únavou a slabostí při nemoci. Dítě se v blízkosti matky nechává utěšit. Z hlediska evoluce má tohle chování ochrannou funkci (Hašto, 2005). Rozlišujeme dvě formy vazebného chování: signalizační chování a přibližující chování. Signalizační chování má za úkol přivést matku k dítěti. Mezi něj řadíme pláč, úsměv, žvatlání, volání a určitá gesta. Přibližující chování naopak přivádí dítě k matce nebo ho u ní udržuje. Mezi něj patří přibližování, hledání, následování a přidržování se matky (Bowlby, 2010).

Bowlby (1969; in Kulísek, 2000, s. 406) definuje citovou vazbu jako *„trvalé emoční pouto, charakterizované potřebou vyhledávat a udržovat blízkost s určitou osobou, zejména v podmínkách stresu“*. To se projevuje tak, že dítě udržuje s matkou blízkost. Pokud je od ní odloučeno, reaguje nelibostí, a naopak při opětovném shledání se projevuje radostně (Thorová, 2015). Tato vazba zahrnuje vzájemné pocity porozumění, sdílení emocí, trvalost a lásku. Vytváří se mezi dítětem a dospělým, který o něj pečuje (Vrtbovská, 2010). Touto osobou může být matka, ale také jiná osoba, která dítěti matku nahrazuje. Pokud v některých částech této práce používám pojem matka, myslím tím vždy hlavní pečující osobu, ať je to kdokoliv. Pečující osoba poskytuje dítěti pocit bezpečí, díky kterému si může beze strachu hrát a objevovat svět. V případě, že nastane stresující situace, může se k této osobě vrátit, protože mu

poskytne bezpečí. Tohle chování je nazýváno jako **fenomén bezpečné základny** (Salter Ainsworth et al., 2015).

Hughes (2017) v knize *Budování citového pouta: jak probouzet lásku v hluboce traumatizovaných dětech* vysvětluje, že naše mysl funguje nejlépe v bezpečných podmínkách. Pokud se dítě necítí bezpečně, dochází v jeho mozku k aktivaci obranných reakcí, např. boj nebo útěk. V takto stresujících chvílích se aktivují vývojově starší části mozku a ty vývojově mladší se neaktivují, protože veškerá pozornost dítěte je soustředěna na snahu ochránit se.

To, že si dítě vytvořilo s matkou blízký vztah, poznáme z negativních emocí více než z těch pozitivních. Specifickými znaky tohoto vztahu jsou separační úzkost a strach z cizích osob. Tyto projevy jsou znakem zdravého emočního vývoje. Patologické potom je, pokud se u dětí neobjevují, např. u některých dětí vyrůstajících od narození v ústavní péči (Langmeier a Krejčířová, 2006).

Separační úzkost vzniká při nadměrném vzdálení se od mateřské osoby, které bývá doprovázeno aktivací systému zajišťujícího citovou vazbu (Kulísek, 2000). Bowlby a Robertson (1952; in Langmeier a Krejčířová, 2006) popsali tři hlavní fáze separační úzkosti u dětí mezi 18 a 24 měsíci. Těmi jsou protest, zoufalství a odpoutání se od matky. V první fázi protestu dítě křičí a na základě svých dosavadních zkušeností předpokládá, že za ním matka přijde. Ve fázi zoufalství se křik zeslabuje. Dítě postupně ztrácí naději a uzavírá se do sebe. V poslední fázi dítě potlačí své city k matce a buďto se naváže na jinou osobu nebo svůj vztah k lidem úplně ztrácí a poutá se pouze k věcem. Jednotlivé fáze mohou trvat několik hodin, ale i dnů nebo týdnů, a nemusí být vždy jasně zřetelné. Dnes víme, že separační reakce je přirozený proces a je důkazem zdravého vývoje dítěte, přestože v minulosti bylo takové chování vykládáno jako rozmazlenost nebo hysterie (Langmeier a Krejčířová, 2006).

1.3 Vývoj citové vazby

Citová vazba vzniká v raném dětství, podle některých autorů již během posledního trimestru těhotenství. Kolem pátého roku je již ustálená. Od tohoto období můžeme mluvit o tzv. **vnitřním pracovním modelu**. Tento model se u dítěte vytváří postupně a zásahy do něj mohou mít velmi hluboké následky. Z důvodu ještě plně nevyvinutých kognitivních funkcí si dítě může chybně vykládat některé situace, např. při odloučení od mateřské postavy se může se cítit nenáviděno, opuštěno a myslet si, že není hodno lásky (Vrtbovská, 2010).

1.3.1 Fáze ve vývoji citové vazby

Citová vazba se v průběhu vývoje vytváří oboustranně v rámci interakce mezi pečující osobou a dítětem (Kulísek, 2000). Rozlišujeme čtyři fáze ve vývoji citové vazby.

1. Iniciální fáze před vznikem citové vazby

Iniciální fáze začíná porodem a končí zhruba v osmém až dvanáctém týdnu života. Dítě od sebe nerozlišuje jednotlivé osoby a na matku reaguje velmi podobně jako na kohokoliv jiného. Je vybaveno signalizačním chováním, jako je např. pláč a různé zvuky, které mají za úkol, aby se osoby přiblížily a dítě zvedly. Dá se říct, že tato fáze končí ve chvíli, kdy je dítě schopné rozpoznat svoji mateřskou postavu od ostatních. Je dokázáno, že dítě dokáže matku poznat velmi brzy pomocí čichu a tělesných podnětů, zatímco vizuální diskriminace se vyvíjí až relativně později. Nejvhodnější je posuzovat druhou fázi až od té doby, kdy dítě matku rozezná i pomocí zraku, což nastává právě mezi osmým a dvanáctým týdnem (Salter Ainsworth et al., 2015). Bowlby (2010) tuto fázi nazývá *orientace a signály s omezeným rozpoznáváním postavy* a poznamenává, že v nepříznivých podmínkách může trvat i déle než do zmíněného dvanáctého týdne.

2. Fáze vytváření citové vazby

V této fázi nejenže dítě pozná členy své rodiny, ale také je od sebe dokáže jednotlivě rozlišit. Tyto osoby se liší mimo jiné v tom, jak rychle dokážou ukončit vazebné chování dítěte, např. již zmíněný pláč. Pokud budeme brát preferenci jedné osoby nad ostatními jako kritérium citové vazby, tak můžeme říct, že dítě je citově připoutané již v této fázi. Přesnější je ale tvrdit, že dítě je schopné citové vazby až od třetí fáze, protože to už může aktivně hledat blízkost vazebné postavy (Salter Ainsworth et al., 2015). Bowlby (2010) druhou fázi ve vývoji citové vazby nazývá *orientace a signály zaměřené k jedné rozeznávané postavě (nebo k několika)* a uvádí, že trvá přibližně do půl roku věku dítěte.

3. Fáze vyhraněné citové vazby

V této fázi je dítě mnohem více aktivní ve vyhledávání kontaktu a přibližování se k vazebným postavám. Už se nespoléhá jen na signalizační chování, protože je schopno lokomoce. Během této fáze se také začíná vyvíjet řeč. Přestože dítě aktivně navazuje kontakt, věnuje se také jiným činnostem. Objevuje okolí, manipuluje s objekty, které najde, a poznává jejich vlastnosti. Vazebná postava dítěti poskytuje bezpečné zázemí při objevování světa. Tato fáze většinou začíná ve druhé polovině prvního roku života. Pokračuje v průběhu druhého a třetího roku (Salter Ainsworth et al., 2015).

4. Fáze cíleně zaměřeného vztahu

V této fázi je dítě schopné vidět věci z pohledu matky a usoudit, jaké pocity a motivy způsobují její chování. Toto chápání mateřské postavy ovšem není zcela dokonalé a vyvíjí se postupně. Když je dosaženo tohoto bodu, matka a dítě si vytváří komplexnější vztah, který Bowlby nazývá partnerstvím (Salter Ainsworth et al., 2015). Podle Bowlbyho (2010) se tato fáze také nazývá *utváření partnerství korigovaného k cíli*. Dítě získává vhled do pocitů a motivů své matky, pozoruje její chování a všímá si, co ho ovlivňuje.

1.3.2 Citová vazba v dospívání

Během dospívání se povaha citové vazby k rodičům mění. Důležitou roli v oblasti vztahů začínají hrát i jiní dospělí než rodiče a také se objevuje sexuální přitažlivost k vrstevníkům. U většiny dospívajících vazba k rodičům přetrvává, ale důležité jsou také vztahy k ostatním lidem. Co se týče rozdílnosti mezi pohlavími, v mnoha společnostech bývá vazba dcery k matce zřetelnější než vazba syna k matce (Bowlby, 2010). Podle Kulíska (2000) se citové vztahy dospívajících s rodiči, vrstevníky a v oblasti partnerských vztahů postupně proměňují od jednostranné závislosti k oboustrannému a vzájemnému poskytování péče a podpory.

1.3.3 Vznik důvěry

Podle Bowlbyho (2010) dimenze jistota-nejistota používaná u vazby souvisí s dimenzí důvěra-nedůvěra, kterou již dávno používali kliničtí psychologové. Jedním z nich je Erik Erikson (2002), který rozlišil osm stádií psychosociálního vývoje člověka. V každém z nich si musíme projít určitým typem konfliktu, abychom se mohli posunout do dalšího stádia. První stádium nazval právě stádiem základní důvěry vs. základní nedůvěry.

Pocit důvěry je pro náš budoucí život zásadní a je velmi důležité, abychom jej poznali již v raném dětství. Tento rozměr lidské osobnosti bude v životě určovat, jak si budeme umět získávat a udržet přátele, co jim budeme schopni dávat a co od nich budeme schopni přijímat, jak budeme důvěřovat okolnímu světu a otevírat se podnětům v okolí (Matějček, 1986; Thorová, 2015). Pokud je citová vazba narušená nebo úplně chybí, existuje větší pravděpodobnost, že naše vnímání světa a ostatních lidí bude silně poznamenáno pocitem nedůvěry nebo úzkostí (Kulísek, 2000).

1.4 Vazebné postavy

Osoby, ke kterým se vztahuje vazebné chování, nazýváme vazebné postavy. Rozlišujeme **hlavní vazebnou postavu** a **vedlejší vazebné postavy**. K těmto postavám se dítě nechová rovnocenně a ke každé z nich může mít jiný typ vazby. Není tomu tak, že dítě, které má více vazebných postav je slabě připoutáno a dítě, které má pouze jednu k ní bude připoutáno silně. Ve skutečnosti tomu bývá právě naopak (Bowlby, 2010). Je velmi neobvyklé, pokud by dítě v 18 měsících věku bylo připoutané pouze k jedné osobě. V tomto věku může mít dokonce pět a více vazebných postav. Pro vývoj dítěte je příznivé, když má kromě matky také jiné vazebné postavy, např. otce (Hašto, 2005).

Volba hlavní vazebné postavy a ostatních postav závisí na tom, kdo se o dítě stará a v jaké domácnosti dítě žije. Většinou si svoji hlavní vazebnou postavu i ty vedlejší dítě vybere mezi matkou, otcem, sourozenci nebo prarodiči. Pozici hlavní vazebné postavy většinou zaujímá matka, ale tuto úlohu mohou zaujmout i jiní lidé, pokud se k dítěti chovají dostatečně mateřsky (Bowlby, 2010). Jestliže se dítě cítí ohroženo a jeho hlavní vazebná postava není přítomna, reaguje pláčem, křikem, vztekem a hledá tuto osobu. Pokud ji ve své blízkosti nenajde, může se obrátit na svoji další vazebnou osobu. Tyto osoby vytváří hierarchii, podle které je dítě v určitém pořadí vyhledává podle jejich dostupnosti. Jestliže např. matka není přítomna, může dítě hledat bezpečí u právě přítomného otce. Ovšem čím více se dítě cítí ohroženo, tím se snižuje pravděpodobnost, že se nechá utišit některou vedlejší vazebnou postavou (Brisch, 2011).

Vazebné chování se může orientovat také k neživým objektům jako je např. plyšová hračka, dětský dudlík nebo peřinka. Dítě tyto předměty může vyžadovat, když je rozrušené, unavené nebo je vyžaduje, když jde spát. V naší kultuře se s tímto chováním můžeme setkat asi u třetiny dětí v 18 měsících života. Tyto neživé předměty mohou sloužit jako náhradní objekty, pokud zrovna vazebná postava není přítomna. Pokud má dítě oblíbeného plyšáka před spaním u sebe, snese, že matka odejde. Pokud se plyšák náhodou ztratí, může se stát, že dítě se nenechá utišit, dokud se hračka nenajde (Hašto, 2005).

To, že má dítě citovou vazbu k neživému předmětu, pro jeho vývoj není nijak škodlivé. Naopak to může svědčit o dobrých vztazích a obávat bychom se měli, pokud dítě nemá vůbec zájem o žádné měkké předměty. Problém by také nastal v situaci, kdyby dítě mělo vztah pouze k neživému předmětu a k žádné osobě (Bowlby, 2010).

1.5 Typy vazby a poruchy vazby

V této kapitole budou popsány typy citové vazby podle Mary Ainsworth, absence citové vazby a závažné poruchy vazby, kterými se zabývá psychiatrie.

1.5.1 Typy vazby podle Mary Ainsworth

Typ citové vazby u dětí se zkoumá **Testem neznámé situace**. Tato standardizovaná metoda byla již použita po celém světě a ukázala se jako spolehlivý nástroj ke zjišťování typu citové vazby (Brisch, 2011). Její tvůrkyní byla Bowlbyho spolupracovnice, psycholožka Mary Ainsworth, která se v 50. letech po studiích psychologie stala vynikající výzkumnou pracovnicí a její výzkumy se staly důležitou součástí Bowlbyho práce. Pomocí této metody můžeme vyhodnotit jak typ citové vazby u dítěte, tak styl rodičovské péče (Vrtbovská, 2010).

Test neznámé situace se skládá ze tří epizod, které dohromady trvají 20 minut. Dítě je sledováno nejprve s matkou, potom bez ní, a nakonec po jejím návratu. Nastává pro dítě stresující situace, při které můžeme zkoumat, jestli dítě svoji matku používá jako bezpečnou základnu k prozkoumávání okolí a jak se od ní nechá utěšit. Za důležitou dimenzi považuje Ainsworth jistotu citové vazby. Jako cenný ukazatel této proměnné se ukázalo to, jak dítě na matku reaguje po jejím návratu (Bowlby, 2010). Ainsworth tuto metodu používala u dětí ve věku 9 až 24 měsíců (Thorová, 2015).

Rozlišila tři typy citové vazby: jistou citovou vazbu, nejistý rozporuplný typ a nejistý vyhýbavý typ. Mnohem později Mainová a Solomon sledovali skupinu miminek, která zažila trauma během prvního roku života, a objevili další kategorii nejisté vazby: dezorganizovaný typ (Vrtbovská, 2010). V následujícím textu budou popsány všechny výše zmíněné typy vazby.

- **Jistá citová vazba**

Děti s tímto typem vazby vyhledávají matku ve stresujících situacích a mohou si být jisté tím, že je pro ně matka přirozeně dostupná. Když je matka opustí, jsou rozrušené, ale po jejím návratu ji nadšeně vítají a nechají se uklidnit v jejím náručí. Rodiče těchto dětí bývají dostupní a dítě může směrem k nim vyjadřovat své potřeby. Oni tyto potřeby umí správně naplnit a dokážou rozpoznat dokonce i jemné signály vysílané dítětem (Vrtbovská, 2010).

- **Nejistá rozporuplná vazba**

Tyto děti se chovají rozporuplně. Velmi těžce prožívají matčin odchod, ale také její návrat. Chtějí matku zpátky, ale zároveň ji odmítají a nenechají se od ní utišit. Tyto děti jsou nejvíce úzkostné a neustále vyžadují pozornost. Rodiče se k nim chovají nekonzistentně. Potřeby dítěte uspokojují podle toho, jak se zrovna cítí oni sami, někdy ano a někdy ne. Tohle chování vytváří

v dítěti velmi protichůdné pocity a způsobuje rozporuplný typ citové vazby, který bývá také nazýván jako ambivalentní (Vrtbovská, 2010).

- **Nejistá vyhýbavá vazba**

Děti s vyhýbavou vazbou snadno navazují kontakt, hrají si a zároveň pomrkávají po matce. Když se objeví cizí osoba, začnou si s ní hrát. Po matčině odchodu chvíli pláčou, ale velmi brzy se nechají utišit cizí osobou. Když se matka vrátí, odklánějí se stranou, nedívají se jí do tváře a nechtějí se nechat zvednout. Při matčině odchodu jsou stejně rozrušené jako bezpečně připoutané děti, ale při jejím návratu ji příliš nevítají. Tento typ citové vazby se vyvíjí u dítěte, jehož rodiče nejsou vnímaví k jeho potřebám, projevují odpor a odmítání nebo jsou citově nepřítomní (Vrtbovská, 2010).

- **Nejistá dezorganizovaná vazba**

Tento typ vazby se projevuje značně dezorganizovaným chováním dítěte po matčině návratu. Dítě se otáčí dokola, pohybuje se směrem k matce a vzápětí od ní. Střídají se u něj stavy extrémního vzrušení a stavy zamrznutí. Ve skupině týraných, zanedbávaných a zneužívaných dětí se tento typ vazby objevuje v 80 % případů. Děti s dezorganizovanou vazbou utrpěly nějaký typ traumatu během prvního roku života. Přítomnost rodiče u nich nevzbuzuje pocit klidu, ale pocit nebezpečí a negativní očekávání, nezávisle na tom, jak se rodič zrovna v tu chvíli chová (Vrtbovská, 2010).

1.5.2 Absence vazby

Ne všechny děti lze zařadit do některého z výše zmíněných typů vazeb. U některých se citová vazba nevyvine vůbec. Jsou to děti, které v prvních třech letech života zažily ústavní výchovu a střídání prostředí i vychovatelů (Vrtbovská, 2010).

Tyto děti jsou typické tím, že neprojevují vůbec žádné vazebné chování ani v situacích vyvolávajících strach. Při odloučení nereagují protestem nebo protestují zcela nediferencovaně při odloučení od jakékoli vazebné postavy. Od dětí se vzorcem nejisté vyhýbavé vazby se liší tím, že si nikdy nedokázaly vybudovat stabilní vazbu, tedy ani tu nejistou. Neexistuje pro ně žádná osoba, kterou by vyhledávaly při strachu nebo ohrožení jako místo bezpečí (Brisch, 2011). Ve starším věku bývá u těchto dětí často diagnostikován disharmonický vývoj osobnosti, porucha sociálních vztahů, citová plochost a porucha empatie a mohou se rozvinout až v asociální osobnosti (Vrtbovská, 2010). Jejich chování může někomu připomínat chování dětí s autismem. Odlišuje se od něj ale tím, že při autismu se vyskytují symptomy jako odmítání fyzického kontaktu, stereotypní chování a opoždění ve vývoji jazyka (Brisch, 2011).

1.5.3 Reaktivní porucha vazby

V psychiatrii se pro diagnostiku poruch v souvislosti s citovou vazbou používá termín **reaktivní attachment** nebo také reaktivní porucha vazby. Je to závažná a méně obvyklá porucha, která je charakteristická výrazným narušením citových a sociálních vztahů. Její projevy se pohybují od neschopnosti navázat kontakt nebo přirozeně reagovat, tzv. inhibované formy, až k nerozlišené náklonnosti, kdy se dítě chová k cizím osobám tak příchylně a důvěřivě, jako by byly jeho vazebnými postavami. Kritéria při diagnostice reaktivní poruchy vazby se liší od rozlišování typu vazby (Vrtbovská, 2010).

1.6 Vliv citové vazby na budoucnost

Taro část práce bude věnována tomu, jaký vliv má raná citová vazba na budoucí život a vztahy člověka. Bude popsáno, jaký dopad na dítě má odloučení v raném věku, co je to vnitřní pracovní model, jak důležitý je vznik důvěry v dětství po zbytek života a také jaké pozitivní vlivy na nás má bezpečná citová vazba.

1.6.1 Následky raného odloučení

Nikdo by jistě nezpochybnil, že rané zkušenosti z dětství nás ovlivňují po celý zbytek života. Jaké devastující účinky může mít odloučení od mateřské osoby v raném věku, můžeme vidět na výzkumech **Harryho Harlowa** s opicemi rodu makak rhesus (Harlow, 1958) nebo na výzkumech **Reného Spitze** (1945; in Thorová, 2015), který zkoumal děti v kojeneckých ústavech. Spitz v roce 1945 provedl výzkum, ve kterém srovnával tyto děti společně s dětmi, které byly umístěny se svými matkami v nápravném zařízení. Děti v kojeneckém ústavu měly sice uspokojeny všechny biologické potřeby, ale většinu času trávily zavřené v postýlce. Oproti tomu děti umístěné společně s matkami měly více sociálního kontaktu a stimulace. Po dvou letech se ukázalo, že děti z kojeneckého ústavu byly ve třech letech ve fyzickém i mentálním vývoji na úrovni 18měsíčních batolat. Děti umístěné společně s matkami se pohybovaly v normě.

Na základě těchto výzkumů můžeme potvrdit, že klíčové k vytvoření silného připoutání není dostatek potravy, ale hlavně to, jak reagujeme na společenské projevy dítěte. Dítě se totiž nepřipoutává na základě toho, že ho někdo krmí a uspokojuje jeho tělesné potřeby (Bowlby, 2010). Jistou citovou vazbu si dítě vytváří k osobě, která se k němu chová citlivě. Tato citlivost spočívá v tom, jak pečovatel vnímá signály dítěte, jak je interpretuje a jestli je přiměřeně rychle uspokojí. Dítě vyhledává přítomnost matky, pokud zažívá strach, a v její přítomnosti potřebuje

cítit bezpečí a jistotu. Pokud se mu dostává nedostatečné nebo nekonzistentní odpovědi, např. střídá-li se přílišná stimulace a frustrace, častěji se rozvine nejistá citová vazba (Brisch, 2011).

1.6.3 Vnitřní pracovní model

Citová vazba, kterou si vytvoříme v raném dětství, se později rozvine do funkční struktury mysli, která bude obsahovat sebepojetí, emocionální a sociální vztahy i naše chování. Stane se živým modelem pro prožívání vztahů s lidmi. Bowlby tuto strukturu nazval vnitřní pracovní model (Vrtbovská, 2010). Vnitřní modely zahrnují pocity, názory, očekávání, strategie chování a způsoby interpretace informací, které jsou vázány na vztah s citově důležitou osobou (Kulísek, 2000). Dítě si vytváří tento pracovní model zvlášť pro každou vazebnou osobu. Postupem času se stabilizuje a vyvine se v takzvanou **reprezentaci vztahové vazby** (Brisch, 2011).

Vnitřní pracovní modely, které jsou vyvinuté již kolem prvního roku života, zůstávají u většiny dětí v průběhu let stabilní. Ukládají se do naší implicitní paměti a ovlivňují naše vytváření vztahů. Může se ovšem také stát, že stabilizovaný typ vazby se změní, pokud se změní chování matky nebo otce (Hašto, 2005). Brisch (2011) uvádí, že podle dlouhodobých výzkumů se dokázalo, že některé životní události jako je např. rozvod, stěhování, nemoc nebo úmrtí jednoho z rodičů mohou změnit vazbu, která byla v prvním roce života klasifikována jako jistá, na nejistou. Vazba vzniklá v prvním roce života tedy není stoprocentně určující pro vývoj citové vazby v budoucnu.

Zajímavým fenoménem jsou **tzv. vícenásobné modely**. To znamená, že člověk používá více než jeden vnitřní model vztahu k jedné osobě. Obvykle tyto modely bývají velmi protichůdné a mohou se stát jedním ze zdrojů psychických konfliktů. Jednou z častých okolností vzniku těchto protichůdných modelů je týrání a zneužívání, včetně toho sexuálního (Kulísek, 2000).

Vnitřní pracovní model dítěte, které v období od narození do pěti let nezažilo bezpečné a trvalé citové pouto s rodičem nebo primárním pečovatelem, je založen na velmi rozdílné zkušenosti než u dětí, které byly opečovávány s láskou a zájmem. Nemají tzv. bezpečnou základnu, a tak se musí spoléhat jen samy na sebe (Vrtbovská, 2010).

1.6.4 Bezpečná vazba jako ochranný faktor

Postupem času si dítě vztahové vzorce stále více zvnitřňuje a přenáší je také do vztahů s druhými osobami, např. s vrstevníky, s učiteli, partnery a později s vlastními dětmi (Hašto, 2005). Pokud nemá pozitivní zkušenosti z raných vztahů s rodiči, ovlivní to jeho osobnost tak,

že se z něj může stát osobnost se sníženou odolností, narušenou sebekontrolou nebo sklonem k labilitě. Když má dítě zkušenost s rodiči, kteří ho povzbuzují, motivují a spolupracují s ním, dodá mu to pocit vlastní hodnoty, důvěru k ostatním lidem, pocit vlastní kompetence. Tyto prvotní vzorce u dítěte přetrvávají a osobnost dítěte se vyvíjí směrem k sebekontrole a odolnosti i navzdory nepříznivým okolnostem. Tento způsob strukturování osobnosti má vliv na to, jak člověk reaguje na budoucí nepříznivé události (Bowlby, 2010).

Podle Hašta (2005) je jistý typ vazby ochranný faktor pro naše duševní zdraví a ostatní typy jsou rizikovým faktorem. Jistá vazba předpovídá pozitivní vztah s rodiči, s učiteli, s vrstevníky, vyšší míru sebeúcty a psychologické odolnosti. Nejisté druhy vazby předpovídají vyšší pravděpodobnost vzniku problematických vztahů, agresivitu, úzkost a konflikty ve vztazích (Motlová a Koukolík, 2006). Bowlby (in Thorová, 2015) se domníval, že vztah mezi matkou a dítětem v prvních pěti letech života bude výrazně ovlivňovat jeho sociální vztahy a bude klíčem ke schopnosti altruismu.

1.7 Zjišťování citové vazby

Typ citové vazby nelze žádnou metodou určit u dětí starších dvou let. Důvodem je, že citová vazba se stává pouze jedním z prvků sociálního vývoje. Postupem času s vývojem mozku se sociální chování stává složitějším. Na sociální vývoj dítěte mají vliv i jiné osoby než jen jeho vazebné postavy. S věkem ovlivňuje chování dítěte a adolescenta také vliv genetiky. Neposledním faktorem je styl rodičovské výchovy, který velmi ovlivňuje chování dítěte v blízkých i širších vztazích. Z tohoto důvodu nelze u starších dětí pozorovat čistě vazebné chování (Winnette, 2020).

U dětí staršího školního věku, kterým se věnuji v této práci, můžeme zjišťovat kvalitu jejich vztahů s rodiči a také to, jak moc jim tyto vztahy slouží jako zdroj jistoty. To je možné zjistit pomocí dotazníku použitého v praktické části práce (Armsden a Greenberg, 1987).

Z již zmíněného důvodu, je při zkoumání citové vazby zásadní vycházet z věku dítěte. U velmi malých dětí můžeme použít observační metody a sledovat přímo vazebné chování. U starších lze použít metody narativní a sebeposuzovací. Kromě těchto metod, které zkoumají přímo typ vazby nebo její reprezentaci, můžeme využít také nespecifické metody, ze kterých můžeme odhalit možnou podobu citové vazby. Patří k nim např. klinický rozhovor, projektivní metody nebo nestrukturované pozorování dítěte v komunikaci s rodiči (Křížová, 2018).

2 Prosociální chování

Jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, citová vazba, která vzniká v raném dětství, značně ovlivňuje naše budoucí vnímání světa, vztahy s lidmi a důvěru v okolí. První vztahy, které v životě zažijeme ve svojí rodině, mohou do velké míry určovat kvalitu našich vztahů s ostatními lidmi, které v životě potkáme. Obecně lze říct, že citová vazba ovlivňuje naše sociální chování.

Slaměník a Janoušek (in Výrost a Slaměník, 2008) vymezují dvě hlavní kategorie sociálního chování, kterým jsou **chování prosociální** a **antisociální**. V této práci se věnuji problematice chování prosociálního. To je chování, které je společností pozitivně přijímáno, oproti antisociálnímu chování, které je společensky odmítáno. V této části práce bude popsána terminologie z oblasti prosociálního chování, jeho formy a faktory ovlivňující prosocialitu. Jako poslední bude popsána motivace k prosociálnímu chování, která je podstatná pro praktickou část práce.

2.1 Terminologie

V souvislosti s prosociálním chováním se můžeme v literatuře setkat mimo jiné také s pojmy altruismus a pomáhající chování. Někteří autoři používají všechny tyto pojmy jako synonyma, ovšem někteří je od sebe významově odlišují (Slaměník a Janoušek in Výrost a Slaměník, 2008; Mlčák, 2010). Jedním z těchto autorů je také Werner Bierhoff, který se své knize *Prosocial behaviour* (2005) objasňuje rozdíly mezi těmito pojmy.

Pomáhání je nejširším pojmem a zahrnuje všechny formy interpersonální pomoci. **Prosociální chování** je užší pojem. Jeho cílem je zlepšit něčí situaci, přičemž tohle chování nevyplývá z pracovní povinnosti toho, kdo pomoc poskytuje. **Altruismus** označuje nejužší pojem a znamená chování, které je motivováno empatií (Bierhoff, 2005). Hartl a Hartlová (2010, s. 27) definují altruismus jako *"poskytování výhod jiným na úkor sebe"* a pojem altruistický popisují jako *"vyjadřující nesobeckou lásku k druhým"*. Záškodná (in Záškodná a Mlčák, 2009) shrnuje, že je velmi těžké stanovit rozdíl mezi prosociálním chováním a altruismem, proto tyto pojmy často splývají. Sama autorka považuje altruismus za specifický druh prosociálního chování.

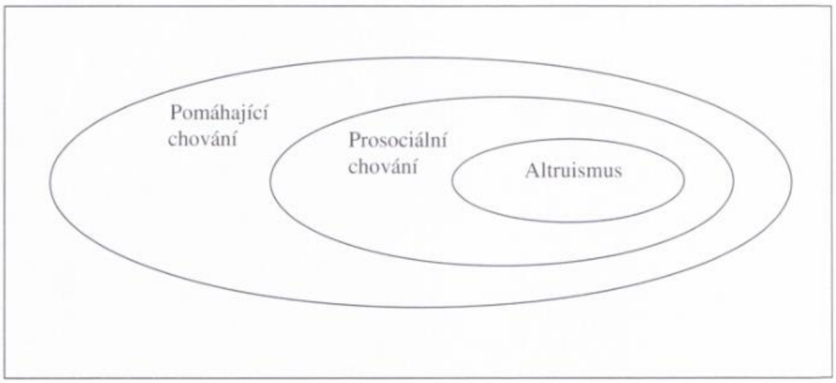

Obrázek č. 1: Rozdíl mezi pomáhajícím chováním, prosociálním chováním a altruismem (Bierhoff, 2002, s. 9; in Mlčák, 2010)

Pro ilustraci uvádím příklady výše zmíněných druhů chování podle Mlčáka (2010). Příkladem pomáhajícího chování je, když lékař poskytne první pomoc pacientovi, příkladem prosociálního chování je, když pomůžeme příteli a předpokládáme, že nám to v budoucnu oplatí, a příkladem altruismu je, když zachráníme život člověku v ohrožení.

Kuruc (2017) v souvislosti s chováním, které je motivované převážně vnějšími faktory a zaměřuje se na osobní cíle, které jsou ovšem maskován cíli skutečně prosociálními, používá termín pseudo-prosociální chování. V literatuře se ovšem můžeme setkat s mnoha dalšími pojmy, které jsou často používané v souvislosti s prosociálním chováním a příklady těchto pojmů uvádí Záškodná (in Záškodná a Mlčák, 2009). Mimo již dříve zmíněné jsou to pojmy pozitivní sociální chování, kooperace a anglické pojmy generosity, social responsibility, volunteering, sharing, charity, donating behaviour, aiding, morality, samaritanism, citizenship behaviour atd.

Posledním pojmem, který zde bude definován, je **empatie**, která je důležitým předpokladem altruistického chování. Ve *Velkém psychologickém slovníku* (Hartl a Hartlová, 2010, s. 127) je empatie definována jako *"schopnost vcítit se do pocitů druhé osoby; je považována za součást emoční inteligence, kterou lze cíleně rozvíjet nácvikem"*. Empatie je důležitým základem všech mezilidských vztahů, jako je přátelství, láska nebo rodičovství. Je to příčina ryze altruistického chování a představuje nejušlechtilejší aspekt naší existence (Záškodná in Záškodná a Mlčák, 2009).

2.2 Formy prosociálního chování

Prosociální chování se netýká pouze pomáhání, ale řadíme mezi něj rozlišné formy chování, které budou stručně popsány v této podkapitole. Neexistuje pouze jedna ucelená

klasifikace, která by popisovala formy prosociálního chování. Každý autor je uvádí jinak, ale můžeme v nich hledat určité podobnosti. Níže budou uvedeny tři typologie.

Zahn-Waxler, Radke-Yarrow a King (1979; in Mlčák, 2010) rozdělují formy prosociálního chování do pěti kategorií: fyzická pomoc, fyzická služba, sdílení, verbální pomoc a verbální podpora. Fyzická pomoc představuje neverbální chování, kterým pomůžeme jiné osobě vykonat určitý fyzický úkon, např. pomůžeme někomu nést něco těžkého. Fyzická služba je neverbální chování, které přináší prospěch osobě, která se dané činnosti neúčastní, např. když opravíme někomu kolo nebo mu vezmeme tašku. Sdílení znamená poskytování hmotných hodnot jako např. darování jídla. Verbální pomoc představuje poskytnutí slovní informace, která člověku pomůže dosáhnout cíle. Může to být např. rada, jak opravit počítač. Verbální podpora představuje slovní vyjádření zájmu vůči druhé osobě. Jako příklad můžeme uvést, když se zastaneme někoho, kdo je ostatními kritizován.

Wispé (1972) uvádí tyto formy prosociálního chování: darování financí nebo darů, sympatie a porozumění situaci jiného, pomoc při dosažení cíle, nabídka ke spolupráci a podpora. Tyto dvě klasifikace jsou si v mnoha bodech velmi podobné, obě rozdělují prosociální chování z hlediska druhu pomoci.

Poslední typologie, která zde bude zmíněna, je od autorů **Carla a Randallové** (2002). Tito autoři dělí prosociální chování do šesti skupin podle kritéria motivace. Jsou nimi altruistické prosociální chování, kompliance, emocionální prosociální chování, veřejné a anonymní prosociální chování a prosociálních chování v naléhavých situacích. Altruistické prosociální chování představuje dobrovolné pomáhání motivované primárně zájem o prospěch druhé osoby. Kompliance je pomáhání, které je motivované žádostí, verbální či neverbální, která rezonuje s našimi zvnitřněnými normami vzájemnosti, spravedlnosti a poctivosti. Za emocionální prosociální chování považujeme pomáhání v napjatých situacích, které u nás vyvolávají soucit, vzrušení nebo stres. Veřejné prosociální chování se odehrává za účasti přihlížejících lidí. Motivací k tomuto chování může být naše snaha o to získat respekt a uznání od druhých spíše než samotná touha pomoci. Při anonymním prosociálním chování pomáháme, aniž bychom věděli komu. Motivací k může být často pocit vykonání dobrého skutku. Typickým příkladem tohoto chování je darování peněz na charitu. Poslední kategorii představuje prosociální chování v naléhavých situacích, tedy v situacích, kdy je nutná okamžitá urgentní pomoc. Motivací může být nezištný altruismus nebo také občanská odvaha.

Z výše uvedených příkladů můžeme pochopit, že ne všechno prosociální chování je motivováno empatií a touhou pomoci druhému člověku. Navenek je ovšem těžko rozeznatelné,

jaký typ motivace konkrétního člověka vede k tomu, aby poskytl pomoc. Jelikož téma motivace je zásadní pro praktickou část práce, bude mu věnována samostatná kapitola.

2.3 Faktory ovlivňující prosociální chování

Problematika prosociálního chování je velice široká, a přestože jí byla věnována řada výzkumů, nelze jednoznačně určit, co má na prosociální orientaci člověka největší vliv. Míru naší prosociality ovlivňuje řada faktorů, jejichž vliv se do značné míry prolíná. Na základě studia literatury budou uvedeny nejčastěji zmiňované faktory, a to jak faktory situační, tak faktory na straně jedince.

2.3.1 Situační faktory

Situace, které si žádají prosociální chování jsou rozmanité a přítomnost situačních faktorů ovlivňuje z velké míry to, jak se v dané situaci zachováme a jestli poskytneme pomoc.

Jedním velmi důležitým faktorem je počet přihlížejících osob. Je dokázáno, že naše ochota poskytnout pomoc klesá se stoupajícím počtem přítomných lidí. Tento jev bývá v sociální psychologii nazýván jako **efekt přihlížejícího**. Důvodem může být jednak nejednoznačnost situace, což znamená, že na první pohled může být těžké rozeznat, jestli se např. nějaká osoba zhroutila ze zdravotních důvodu nebo jestli je pod vlivem alkoholu. Za druhé je to tzv. **fenomén rozptýlené odpovědnosti**. To znamená, že se vzrůstajícím počtem přihlížejících lidí, klesá náš pocit odpovědnosti a předpokládáme, že pomoc poskytne někdo jiný (Slaměník a Janoušek in Výrost a Slaměník, 2008).

Dalším důvodem, proč člověk neposkytne pomoc, může být **strach ze sociálního omylu**. To se může stát v situaci, kdy není zcela jednoznačné, zda je potřeba pomoc poskytnout a bojíme se, že bychom ji poskytli nevhodně nebo zbytečně, popř. se ztrapnili před ostatními. Pokud je zcela jednoznačné, že pomoc je nutné poskytnout, může se také stát, že budeme zvažovat svoji kompetentnost, tedy jestli jsme vůbec schopni pomoci. Tento případ může nastat např. když uvidíme zraněného člověka a nebudeme si jisti, zda jsme schopni mu správně zajistit první pomoc (Slaměník a Janoušek in Výrost a Slaměník, 2008).

2.3.2 Individuální faktory

Mezi individuální charakteristiky jednotlivce, které ovlivňují míru prosociality, patří zejména pohlaví, věk, osobnostní vlastnosti a rodinné prostředí.

Z hlediska **pohlaví** se více prosociální a ochotné pomoci jeví ženy. Důvodem může být to, že bývají více empatické, což je jedním z předpokladů pomáhání. Ženy ovšem poskytují

pomoc, která není příliš náročná a také pomoc dlouhodobou a častěji, než muži se věnují dobrovolnickým aktivitám (Záškodná in Záškodná a Mlčák, 2009). Ve výzkumu, který prováděla Kaňkovská (2007) byla u dívek zaznamenána signifikantně vyšší míra prosociální orientace než u skupiny chlapců. Tuhle hypotézu potvrdily také Kollerová a Janošová (2016).

Věk je dalším zásadním faktorem. S rostoucím věkem se u dětí zvyšuje motivace chovat se prosociálně (Mlčák, 2010). S tím, jak se dítě vyvíjí také po kognitivní stránce, narůstá jeho schopnost porozumět druhým lidem a vyhodnotit potřebu jim pomoci (Slaměník a Janoušek in Výrost a Slaměník, 2008). Největší změny nastávají v období dospívání.

Cialdini a jeho spolupracovníci (1982; in Mlčák, 2010) vytvořili model socializace, podle kterého děti procházejí třemi vývojovými stádii, která se týkají pomáhání. Prvním stádiem je stádium presocializační (do 10 let), kdy děti pomáhají na základě požádání nebo příkazu. Samotné pomáhání pro ně ještě nemá žádné pozitivní důsledky. Ve stádiu uvědomění norem (10-15 let) si již děti uvědomují, že jejich okolí oceňuje procesy pomáhání. Motivací k pomáhání jim bývá vyhovět ostatním, získat ocenění nebo se vyhnout trestu. V posledním stádiu, které se nazývá stádium internalizace (od 15 let) mají již děti mravní normy zvnitřněné a samotné pomáhání jim přináší dobré pocity.

Mezi **osobnostní vlastnosti**, které mají vliv na vývoj prosociálního chování, patří osobnostní zralost, dobrá adjustace, emocionální stabilita, vyvážené pocity osobní a sociální jistoty, sociální odpovědnost, sebedůvěra, nezávislost, pocit osobní hodnoty, pocit přiměřené přitažlivosti a také pocit, že mě ostatní mají v úctě a věří v mé schopnosti (Kaňkovská, 2007). Slaměník a Janoušek (in Výrost a Slaměník, 2008) zmiňují jako příklad tyto vlastnosti: empatie, odvaha, smysl pro spravedlnost, čestnost a vnímané sebeuplatnění (self-efficacy).

Je obecně známo, že tyto naše osobnostní vlastnosti a to, jak vnímáme sami sebe, ze značné míry ovlivňuje naše **rodinné prostředí**. Právě vliv tohoto faktoru na prosociální chování se věnovala Kaňkovská (2007) a také Kollerová a Janošová (2016). Ze zahraničních autorů stojí za zmínku americká psycholožka Nancy Eisenberg.

Eisenberg a Mussen (1989) považují socializaci v rodině jako hlavní důvod toho, že některé děti, přestože pocházejí ze stejného kulturního prostředí, jsou spolupracující a štědré a jiné ne. V rodině si totiž osvojují své osobní vlastnosti, motivy a hodnoty. Podle nich má na prosociální tendence dítěte vliv povaha rodinného prostředí, kvalita vztahu mezi rodičem a dítětem a také specifické výchovné postupy rodičů.

K dalším příznivým faktorům, které se ukázaly jako významné z hlediska pomáhání, patří vzájemná podpora, orientace rodiny na společné trávení volného času, možnost členů rodiny vyjádřit své postoje, starostlivé chování rodičů, jasná pravidla a požadavky a otevřená a

upřímná atmosféra (Kaňkovská, 2007). Kollerová a Janošová (2016) ve své studii zjistily, že u dívek vyšší tendence pomáhat souvisela s vyšším vzděláním jejich rodičů. Nelze jednoznačně určit, zda má na prosociální chování dítěte vliv také struktura rodiny. Kaňkovská (2007) tvrdí, že struktura rodiny je hlavním faktorem, ovšem studie Kellerové a Janošové (2016) tuto souvislost nepotvrdila.

Posledním důležitým faktorem týkajícím se rodinného prostředí je **vliv citové vazby**. Podle Bowlbyho bude vztah mezi matkou a dítětem, který se vytvoří v prvních pěti letech života, výrazně ovlivňovat sociální vztahy dítěte a bude klíčem k jeho schopnosti altruismu (Thorová, 2015). Děti s jistou citovou vazbou se také již v mateřské škole vyznačují tím, že jsou častěji schopné najít prosociální řešení v konfliktních situacích (Suess et al., 1992).

2.4 Motivace k prosociálnímu chování

Na otázku, co člověka motivuje k pomáhání, neexistuje jednoznačná odpověď. Jako nejčastější vysvětlení bývá uváděno pomáhání na základě sociální výměny, sociálních norem a empatie (Slaměník a Janoušek in Výrost a Slaměník, 2008).

Teorie sociální výměny vychází z toho, že si lidé vyměňují informace, služby, sympatie, lásku a pomoc s předpokladem získání nějaké odměny. U prosociálního chování může touto odměnou být pocit sebeuspokojení z vykonání dobrého skutku. **Sociální normy** představují očekávání společnosti, které si osvojujeme v průběhu socializace. Porušení těchto norem může být spojeno s trestem a jejich dodržování bývá sociálně oceněno. Třetím vysvětlením prosociálního chování je **empatie**, která již byla detailněji popsána v kapitole o terminologii. Na základě empatie u nás dojde k aktivaci stejných emocionálních i fyziologických stavů jako u pozorovaného člověka. Tím, že danému člověku pomůžeme, zmírníme jeho nepříjemný stav, ale zároveň i naše vlastní emoční napětí. Je důležité zmínit, že ne vždy empatie vyvolá prosociální chování (Slaměník a Janoušek in Výrost a Slaměník, 2008).

Z obecného hlediska můžeme motivaci rozdělit podle toho, jestli vychází z nás samých nebo zdali se řídíme informacemi zvnějšku. Když je člověk vnitřně motivovaný, nemá vůbec pocit, že by jeho chování mělo vnější příčiny nebo že by bylo zaměřené na získání odměny zvnějšku. Vnitřní motivace tedy souvisí s vědomím vlastní autonomie, s vnímáním vlastní osobní zodpovědnosti za své chování (Kuruc, 2017).

3 Starší školní věk

V poslední kapitole teoretické části bude charakterizováno období staršího školního věku, jelikož děti v tomto věku tvoří výzkumný vzorek pro praktickou část práce. Budou popsána specifika tohoto období a jednotlivé vývojové změny, které jsou děleny na změny tělesné, psychické a sociální.

3.1 Charakteristika období

Starší školní věk je období, kdy děti navštěvují druhý stupeň základní školy, tedy šestou až devátou třídu. Věkově to odpovídá přibližně období mezi 11. a 15. rokem. V mnoha knihách o vývojové psychologii se názvy pro toto období liší. Langmeier a Krejčířová (2006) ho nazývají **pubescence** a dělí ho na dvě části: **prepubertu** a **vlastní pubertu**. Prepuberta trvá od 11 do 13 let, obecně do doby, kdy se u dívek objeví první menstruace a u chlapců první noční poluce. Období vlastní puberty trvá od 13 do 15 let, po dosažení reprodukční schopnosti. Jiní autoři období staršího školního věku označují také jako puberta (Cenková a Langrová, 2010) nebo raná adolescence (Vágnerová, 2012).

Tohle období představuje přechod od dětství k dospělosti. Na děti jsou kladeny požadavky dospělé společnosti jako podřídit se normám společnosti, osamostatnit se od rodičů, vytvářet první partnerské vztahy, zvolit si budoucí povolání a vytvořit si vlastní životní filozofii (Šimíčková-Čížková, 2008). Není to jednoduché období v životě člověka, ale je důležité, aby ho každý prožil, protože výrazně formuje to, jakým směrem se v životě vydáme, jaké budou naše hodnoty a také, jak budeme vnímat sami sebe. Erikson (2002) toto období nazývá obdobím identity versus zmatení rolí.

Co se týká rozdílnosti mezi pohlavími, u dívek bývá období pubescence považováno za kratší a relativně klidnější než u chlapců, u kterých se často vyskytují výchovné problémy ve škole i v rodině (Šimíčková-Čížková, 2008). Na průběhu pubescence se odráží mimo jiné to, jaká je v rodině atmosféra. Každá rodina se s pubertou svého dítěte srovnává jinak. Harmonická a podporující rodina může pubescentovi pomoci lépe zvládnout všechny tyto intenzivní změny a stát se samostatnou osobností se zdravým sebevědomím (Cenková a Langrová, 2010).

3.2 Vývojové změny

Vývojovou změnu můžeme charakterizovat jako *"přechod od méně dokonalého projevu k dokonalejšímu"* (Šimíčková-Čížková, 2008, s. 9). Tyto změny jsou relativně stálé, v zákonitém vztahu k chronologickému věku a jsou napojeny na procesy zrání a učení. Nejvíce

vývojových změn nastává právě v období dospívání (Pugnerová, 2019). Můžeme je obecně dělit na změny tělesné, psychické a sociální. Probíhají zároveň a vzájemně se ovlivňují. Někdy je nazýváme souhrnně jako změny pubertální (Langmeier a Krejčířová, 2006).

3.2.1 Tělesné změny

Pubescence je období, kdy se vyvíjejí **sekundární pohlavní znaky**, urychluje se růst a na jeho konci je jedinec schopen sexuální reprodukce. Za počátek tohoto období považujeme u dívek první menstruaci a u chlapců první noční poluci. Výrazně se mění také vzhled. Vlivem pohlavních hormonů dochází u děvčat k ukládání tuku v oblasti hýždí, boků, stehen a prsou. Chlapcům začínají růst první vousy a výrazně se rozvíjí muskulatura. V této době chlapci i děvčata věnují svému fyzickému vzhledu velkou pozornost a dokážou trávit dlouhé chvíle tím, že se prohlíží v zrcadle (Jedlička, 2017).

Typická je rozdílná rychlost vývoje mezi chlapci a dívkami, ale i v rámci jednoho pohlaví. Obecně u dívek nastupují tyto změny dříve než u chlapců. V posledním století se setkáváme s trendem, který se nazývá sekulární akcelerace, což znamená, že se fyzické změny objevují v nižším věku, než bylo dříve obvyklé (Šimíčková-Čížková, 2008).

3.2.2 Psychické změny

Jako následek mnoha tělesných změn se objevuje **emoční labilita**, která bývá tak výrazná, že se stala nejpoužívanější charakteristikou období pubescence. Projevuje se výbuchy emocí, které střídá apatie a deprese (Slaměník, 2011). Tyto změny nálad často doprovází pocity nepochopení, nenávisti, nespravedlnosti, nízké sebevědomí a vysoká citlivost na poznámky okolí, které se týkají vzhledu.

Takové množství emocí může způsobit výrazné konflikty mezi rodiči a dětmi, které mohou mít různou intenzitu a ve velké míře závisí také na přístupu a osobnosti rodičů. Podle Pugnerové (2019, s. 71) je období dospívání *"sečtením kvality vzájemných vztahů"*, které se budovaly již od raných etap vývoje. To znamená, že pokud byly vztahy s rodiči problémové již dříve, v tomto období se to výrazně prohloubí.

Jak již bylo zmíněno, Erikson (2002) nazývá období dospívání **obdobím identity proti zmatení rolí**. Dospívající v tomto období hledá odpovědi na řadu základních otázek jako např. kdo je, kam směřuje nebo jaké jsou jeho nejdůležitější hodnoty. Dosažení stálého pocitu vlastní identity je jedním ze základních vývojových úkolů v pubescenci. Nejde ovšem pouze o pasivní poznávání sebe sama, ale bývá také spojeno s aktivní experimentací (Langmeier a Krejčířová, 2006).

Co se týká kognitivních procesů, myšlení pubescenta se nemění pouze kvantitativně, ale hlavně kvalitativně. Dosahuje již vyššího stupně logického myšlení, které Piaget nazval **stádium formálních operací**. Pubescent dokáže tvořit soudy o soudech, tedy přemýšlet o tom, že přemýšlí. Také dokáže pracovat s abstraktními pojmy a myslet na symbolické úrovni. Při řešení problémů se nespokojí s obvyklým způsobem, ale hledá alternativy (Langmeier a Krejčířová, 2006).

Rozvoj abstraktního myšlení umožňuje dospívajícímu pochopit také podstatu mravních norem. V mravním vývoji se nachází na **úrovni konvenční morálky**, to znamená, že vychází z obecně platných norem, které jsou závazné pro všechny a mají zřejmý společenský význam (Vágnerová, 2012). Pro dospívajícího je důležité, aby byl dobrým člověkem v očích lidí, na kterých mu záleží. Na základě svých zkušeností s dobrem a zlem si vytváří obecné pojetí spravedlnosti. Pouze část dospívajících se dostane na úroveň postkonvenční morálky**.** Tuto úroveň můžeme charakterizovat tak, že jedinec uznává obecné zásady spravedlnosti a přebírá za ně vlastní zodpovědnost. K rozvoji morálky patří také zájem o druhé. U dívek se ukazuje větší orientace na porozumění a pomoc druhým než u chlapců (Pugnerová in Petrová a kol., 2009).

3.2.3 Sociální změny

V období pubescence se objevují významné změny v oblasti vztahů jedince. Ten si sice zachovává citovou vazbu k rodičům, ale zároveň touží po samostatnosti. Stává se kritický vůči autoritám a často na jejich výtky a přání reaguje velmi podrážděně. Pochopení hledají pubescenti u svých vrstevníků, se kterými sdílí stejné zájmy, hodnoty a názory, a proto k nim přesouvají část svých citových vazeb (Slaměník, 2011).

Vrstevnické skupiny jsou nezastupitelným výchovným činitelem a mohou se identifikovat s různými subkulturami mládeže, zvláště v následujícím období adolescence. Tyto skupiny mohou být rizikové, jednak samotným působením na jedince, ale také působením na společnost jako celek formou deviantního chování (Smolík, 2010).

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Úvod do problematiky

V teoretické části byla popsána teorie z oblasti citové vazby a prosociálního chování a bylo charakterizováno období staršího školního věku. Praktickou část práce tvoří kvantitativní výzkum, jehož hlavní náplní je zjišťování vztahu mezi citovou vazbou a motivací k prosociálnímu chování a ověřování některých dalších proměnných, které mohou prosocialitu ovlivňovat.

Skutečnost, že existuje souvislost prosocialitou a citovou vazbou, uvádí řada zdrojů. Příkladem můžeme uvést, že děti s jistou citovou vazbou jsou častěji schopné najít prosociální řešení při konfliktu již v mateřské škole (Suess et al., 1992), že vazba vzniklá v prvních pěti letech života může být klíčem ke schopnosti altruismu (Bowlby in Thorová, 2015) nebo že u dětí, u kterých se vůbec nevyvine citová vazba, se může objevit porucha empatie (Vrtbovská, 2010).

Prosociální chování můžeme obecně charakterizovat jako chování, které je společností pozitivně přijímáno (Slaměník a Janoušek; in Výrost a Slaměník, 2008), nikoliv pouze jako chování motivované empatií. Může mít tedy různé příčiny a k jeho vykonání můžeme mít různou motivaci. Tato část práce není zaměřena na prosociální chování obecně, ale právě na zmíněnou motivaci k takovému chování. Jak bylo zmíněno v teoretické části, ne každé prosociální chování je motivované empatií. Někdy sice jednáme prosociálně, ale např. na základě očekávání ostatních. Motivace tedy obecně vychází buďto z nás samých nebo z našeho okolí (Kuruc, 2017).

5 Použité metody

Pro realizaci kvantitativního výzkumu jsme použili dva dotazníky, jeden zjišťující jistotu citové vazby a druhý motivaci k prosociálnímu chování. Respondenti byli tázáni také na demografické údaje jako je pohlaví, věk, kraj a úplnost rodiny.

5.1 Dotazník IPPA (The inventory of parent and peer attachment)

Pro zjišťování citové vazby byl použit dotazník IPPA od autorů Armsdena a Greenberga (1987). Původní verze dotazníku obsahuje 28 položek posuzujících kvalitu vztahu k rodičům a 25 položek pro vztah k přátelům. Pro tento výzkum jsme použili jeho revidovanou verzi, která oproti původnímu dotazníku obsahuje 25 položek pro vztah s matkou, 25 položek pro vztah s otcem a 25 položek zjišťujících vztah k přátelům (Armsden a Greenberg, 2009; česká modifikace: Kolářová a Balátová, 2021). Původně byl tento dotazník vyvinut pro dospívající ve věku 16 až 20 let, ale autoři originální verze zmiňují, že byl již úspěšně použitý také u mladších adolescentů.

Dotazník je složen ze tří částí, z nichž každá obsahuje 25 položek. První část se týká vztahu k matce, druhá vztahu k otci a třetí část vztahu k přátelům. Respondenti odpovídají na pětibodové slovní likertově škále, do jaké míry souhlasí s daným tvrzením. Škála obsahuje tyto možnosti: téměř nikdy nebo vůbec (1), zřídkakdy (2), někdy (3), často (4) a téměř vždy nebo vždy (5). Výhodou tohoto dotazníku je, že pokud respondent nežije se svými rodiči nebo je nezná, může položky vztahovat k jiné osobě, kterou považuje za matku nebo za otce.

Existují dva způsoby, jak lze dotazník IPPA vyhodnotit. Oba způsoby byly v tomto výzkumu použity. První možnost je vypočítat pro každou část celkové skóre. Toho docílíme tak, že sečteme skóre u odpovědí v každé části a získáme tak tři různá skóre, která představují, do jaké míry slouží jednotlivé vztahy jako zdroj jistoty. U reverzních položek je nutné bodování obrátit.

Druhým způsobem, jak můžeme tento dotazník vyhodnotit, je skórování za použití subškál. Každou ze tří částí dotazníku vztahující se buďto k matce, otci nebo přátelům můžeme zvlášť rozdělit do tří subškál: důvěra, komunikace a odsouzení. Při sčítání bodů je postup stejný. Položky se musí rozdělit podle toho, pod kterou subškálu spadají. Je důležité dávat pozor na to, že položky, které spadají pod škálu odsouzení, se již nehodnotí reverzně jako při počítání celkového skóre. Tímto způsobem získáme v každé části dotazníku různá skóre pro jednotlivé subškály.

5.2 Dotazník SRQ PROSOCIAL (Self-regulation Questionnaire-Prosocial)

Druhým použitým nástrojem byl dotazník SRQ-PROSOCIAL (Kuruc, 2017; česká modifikace: Kolářová & Balátová, 2021). Tento dotazník zkoumá příčiny prosociálního chování žáků ve vztahu k vrstevníkům.

Při určování typu motivace k prosociálnímu chování vycházíme z dělení regulačních stylů podle autorů **teorie sebeurčení** Deciho a Ryana (2004). Tato teorie se snaží vysvětlit podstatu motivace lidského chování. Obecně popisuje vnější a vnitřní motivaci a na kontinuu mezi nimi podrobněji vymezuje jednotlivé regulační styly (obrázek č. 2).

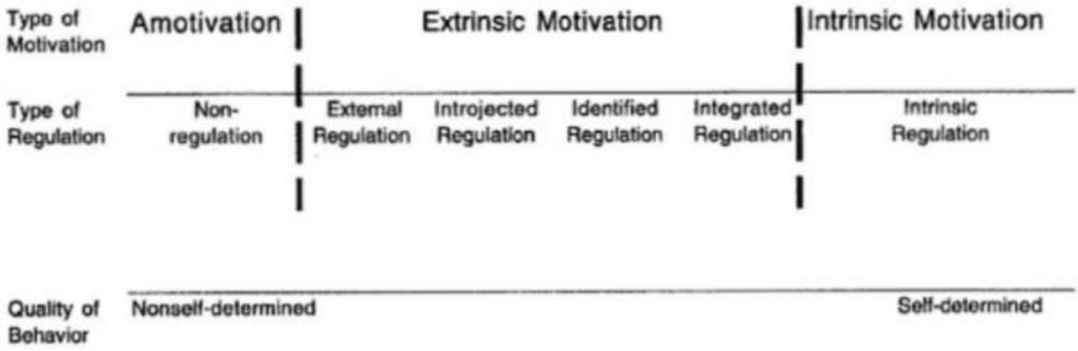

Obrázek č. 2: Typy motivace a regulační styly (Ryan a Deci, 2004, s. 16)

Vnější motivace se dělí na **čtyři regulační styly**, které se od sebe liší mírou zvnitřnění a zároveň podílem vnitřní motivace na vykonávané aktivitě. Pokud převládá **externí regulace**, člověk jedná pouze na základě reakcí z okolí, takže se snaží získat odměnu nebo se vyhnout trestu. To je opakem vnitřní motivace. **Introjikovaná regulace** je již částečně zvnitřněný typ, ale stále v sobě má zastoupeno velmi málo vnitřní motivace. Cílem je vyhnout se pocitům viny nebo získat ocenění okolí. **Identifikovaná regulace** představuje ztotožnění (identifikaci) s danou činností nebo hodnotou, kterou člověk přijímá jako osobně důležitou. To je spojeno s vnímáním vysokého stupně autonomie. **Integrovaná regulace** je nejvíce autonomně vnímaný typ vnější motivace. Představuje soulad vnějších požadavků s vlastními postoji a hodnotami. Jako příklad můžeme uvést žáka, který se učí, protože ví, že mu dobré známky pomůžou u přijímacích zkoušek na střední školu (Kuruc, 2017).

Součástí tohoto kontinua jsou ještě **amotivace** a **vnitřní motivace.** Lidem, kteří konají amotivovaně, úplně chybí úmysl konat z vlastní vůle. Naopak lidé, kteří mají vnitřní motivaci, činnost vykonávají na základě vlastního zájmu a potěšení. Vnitřní motivace je tedy prototypem autonomního a sebeurčujícího chování (Kuruc, 2017).

Použitý dotazník je rozdělen do pěti oblastí, které jsou označeny písmeny A, B, C, D a E. Každá oblast je uvedena otázkou, po které následuje nabídka možných odpovědí. U každé z těchto odpovědí respondent zvolí pomocí čtyřstupňové slovní likertovy škály, do jaké míry s danou odpovědí souhlasí: zcela pravdivé (4), spíše pravdivé (3), spíše nepravdivé (2) a zcela nepravdivé (1). Tyto odpovědi reprezentují jednotlivé regulační styly: externí regulaci, introjikovanou regulaci a identifikovanou regulaci. V dotazníku záměrně nejsou použity všechny regulační styly, které byly výše popsány. Autor to vysvětluje tak, že integrovaná regulace je u dětí a dospívajících velmi nepravděpodobná a intristická motivace se u prosociálního chování spíše nevyskytuje (Kuruc, 2017).

Každá z pěti částí dotazníku se zaměřuje na jednotlivou oblast chování spojenou s přátelskými vztahy. Část A je zaměřena na porušování a dodržování slibů, část B na posmívání se za chyby, část C se týká fyzického napadení druhého člověka, část D vstřícného chování a poslední část E je zaměřena na ochotu pomoci (Kuruc, 2017). Pro vyhodnocení tohoto dotazníku je nejprve potřeba roztřídit položky podle toho, pod který regulační styl spadají. Následně se vypočítá pro každý styl regulace aritmetický průměr z jednotlivých odpovědí. Takto získáme skóre pro každou subškálu (styl regulace), jehož minimální hodnota může být 1 a maximální hodnota 4. Převažující typ regulace je ten, u kterého se objevuje nejvyšší skóre.

5.3 Sběr dat

Data byla shromažďována v období od února do března 2021. Respondenti odpovídali online prostřednictvím platformy Google Forms, jelikož osobní kontakt nebyl kvůli pandemii koronaviru možný. Použili jsme příležitostný výběr výzkumného vzorku. Dotazník byl volně přístupný na internetu, navíc jsme oslovili několik učitelů druhého stupně ZŠ s prosbou, aby odkaz na formulář rozšířili mezi své žáky.

6 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor tvořilo **50 respondentů**, jimiž byli žáci druhého stupně základních škol ve věku **od 11 do 15 let**, přičemž nejvíce bylo třináctiletých (25; 50 %). Z hlediska pohlaví byl výzkumný soubor poměrně vyrovnaný. Mírně převažovaly dívky, kterých bylo 29 (58 %), zatímco chlapců bylo 21 (42 %).

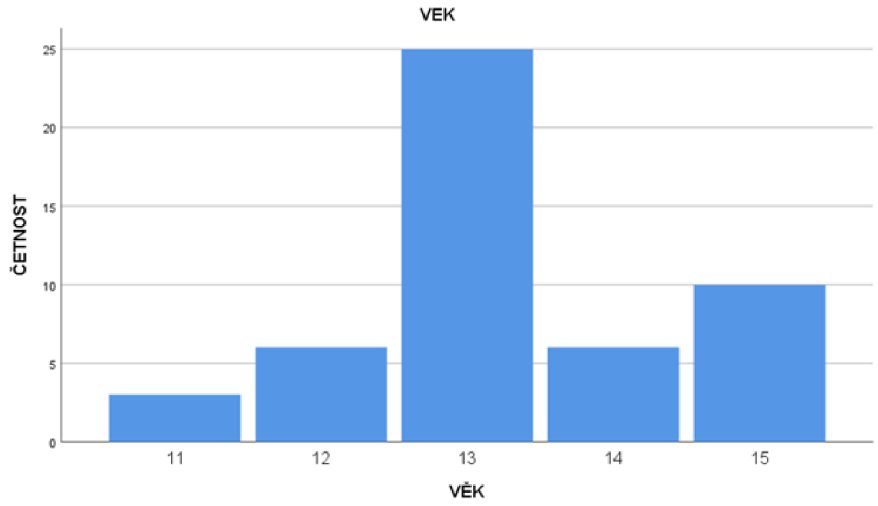

Graf č. 1: Rozložení respondentů podle věku

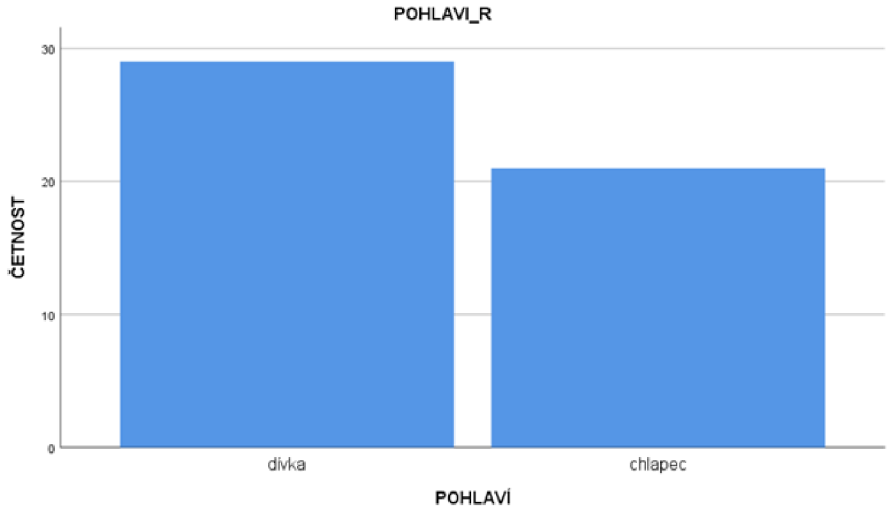

Graf č. 2: Rozložení respondentů podle pohlaví

Většina respondentů (41; 82 %) byla z Olomouckého kraje, 5 (10 %) z Moravskoslezského kraje a po jednom respondentovi byl zastoupen kraj Jihomoravský (2 %), Pardubický (2 %), Ústecký (2 %) a Vysočina (2 %). Posledním údajem, který byl zjišťován byla úplnost rodiny. Všichni respondenti uvedli, že znají svoje biologické rodiče. Z toho 38 (76 %) uvedlo, že žije s oběma biologickými rodiči, 5 (10 %) s jedním biologickým rodičem a 5 (10 %) s jedním rodičem a jeho partnerem. 1 respondent (2 %) uvedl, že žije ve střídavé péči a 1 (2 %) zvolil možnost *žiji s náhradními rodiči nebo pěstouny*.

7 Cíle, hypotézy a výzkumné otázky

V teoretické části jsme zmínili několik autorů, kteří se problematice prosociálního chování věnují a popisují jednotlivé faktory, které ho mohou ovlivňovat. Nejčastěji se opakujícími z těchto faktorů je věk a pohlaví. Těmi se budeme také zabývat, ovšem hlavní proměnnou, které se ve výzkumu věnujeme, je citová vazba a její vliv na prosociální chování.

Hlavním cílem výzkumu je tedy ověřit, zda existuje vztah mezi jistotou citové vazby a motivací k prosociálnímu chování. Předpokládáme, že mezi těmito proměnnými existuj vztah, protože, jak jsme uvedli v teoretické části práce, raná citová vazba má velký vliv na naše budoucí sociální chování (Hašto, 2005; Bowlby, 2010). Vedlejšími cíli je zjistit, jak se motivace k prosociálnímu chování liší z hlediska věku, pohlaví a úplnosti rodiny a zda tuto motivaci ovlivňuje také míra důvěry, kterou děti chovají ke svým rodičům. V neposlední řadě jsme zjišťovali také to, jak spolu navzájem souvisí citová vazba k rodičům a přátelům. Pro tyto účely byly vytvořeny následující hypotézy a výzkumné otázky.

Hypotézy

H1: Vyšší jistota citové vazby k matce pozitivně koreluje s vyšší mírou vnitřní motivace k prosociálnímu chování.

H2: Vyšší jistota citové vazby k otci pozitivně koreluje s vyšší mírou vnitřní motivace k prosociálnímu chování.

H3: S věkem roste vnitřní motivace k prosociálnímu chování.

H4: U dívek se objevuje vyšší míra vnitřní motivace k prosociálnímu chování.

H5: Jistota citové vazby k matce je vyšší u dívek než u chlapců.

Výzkumné otázky

VO1: Existuje souvislost mezi vazbou dítěte k rodičům a jeho vazbou k přátelům?

VO2: Ovlivňuje úplnost rodiny, ze které dítě pochází, jeho motivaci k prosociálnímu chování?

VO3: Ovlivňuje míra důvěry, kterou dítě chová ke svým rodičům, jeho motivaci k prosociálnímu chování?

8 Analýza dat

Data byla vyhodnocena v programu *IBM SPSS Statistics 25*. Při jejich zpracování většiny dat byla použita **Pearsonova korelace**. Tento koeficient korelace může nabývat hodnot od -1 do +1, přičemž hodnota -1 znamená, že s růstem jedné proměnné, druhá proměnná klesá. Hodnota +1 znamená, že s růstem jedné proměnná druhá proměnná roste také. Vztah mezi proměnnými je tím těsnější, čím se hodnota koeficientu korelace (r) blíží k hodnotě -1 nebo +1. Hodnota 0 vyjadřuje statistickou nezávislost obou proměnných. Důležitou informací pro hodnocení koeficientu korelace (r) je také statistická významnost neboli signifikance (s). Je nutno ověřit, zda je hodnota koeficientu korelace natolik vysoká, abychom mohli říct, že výsledek je statisticky významný (Chráska, 2016).

Pro porovnání respondentů podle pohlaví a úplnosti rodiny jsme použili metodu **t-testu pro nezávislé výběry**. Touto metodou můžeme určit, zda dva soubory dat získané měřením ve dvou skupinách objektů, mají stejný aritmetický průměr (Chráska, 2016).

9 Výsledky

Získaná data byla statisticky zpracována za pomoci výše zmíněného programu a na jejich základě byly ověřeny hypotézy a získány odpovědi na výzkumné otázky.

H1: Vyšší jistota citové vazby k matce pozitivně koreluje s vyšší mírou vnitřní motivace k prosociálnímu chování.

Tato hypotéza byla potvrzena. Objevila se pozitivní korelace mezi jistotou citové vazby k matce a identifikovanou regulací (r=0,366, p <0,01), což je z regulačních stylů použitých v dotazníku ten s největším zastoupením vnitřní motivace. Výsledky ukazuje tabulka č. 1.

Proměnná	Vazba k matce	
	Pearsonova korelace	Signifikance
Externí regulace	,187	,193
Introjikovaná regulace	,237	,098
Identifikovaná regulace	,366**	,009

Tabulka č. 1: Pearsonovy korelace citové vazby k matce a typů regulačních stylů

H2: Vyšší jistota citové vazby k otci pozitivně koreluje s vyšší mírou vnitřní motivace k prosociálnímu chování.

Tato hypotéza potvrzena nebyla. Tabulka č. 2 nám ukazuje, že u žádného regulačního stylu se neobjevila korelace s vazbou k otci.

Proměnná	Vazba k otci	
	Pearsonova korelace	Signifikance
Externí regulace	,200	,164
Introjikovaná regulace	,192	,182
Identifikovaná regulace	,166	,248

Tabulka č. 2: Pearsonovy korelace citové vazby k otci a typů regulačních stylů

H3: S věkem roste vnitřní motivace k prosociálnímu chování.

Věk se neukázal jako faktor, který by ovlivňoval typ regulačního stylu. Tento výsledek je pravděpodobně ovlivněn složením výzkumného vzorku, který byl z hlediska věku velmi

nevyrovnaný. Většinu respondentů tvořili žáci ve věku 13 let. Pokud by byl výzkumný vzorek větší, je možné, že by se korelace objevila.

Proměnná	Věk	
	Pearsonova korelace	Signifikance
Externí regulace	-,134	,352
Introjikovaná regulace	-,241	,092
Identifikovaná regulace	,191	,183

Tabulka č. 3: Pearsonovy korelace věku a typů regulačních stylů

H4: U dívek se objevuje vyšší míra vnitřní motivace k prosociálnímu chování.

Tato hypotéza nebyla statisticky potvrzena, ovšem v grafu č. 3 můžeme vidět, že průměrně měly dívky vyšší hodnotu u identifikované regulace. U externí regulace měli vyšší skóre chlapci a u introjikované regulace byly hodnoty podobné. Korelace by se pravděpodobně opět projevila při větším množství respondentů.

Průměrná hodnota u externí regulace byla u dívek 2,490 a u chlapců 2,705, u identifikované regulace měly dívky průměr 3,659 a chlapci 3,462. To znamená, u chlapců se více projevila vnější motivace než u dívek a dívky zase více bodovaly u vnitřní motivace (tabulka č. 4).

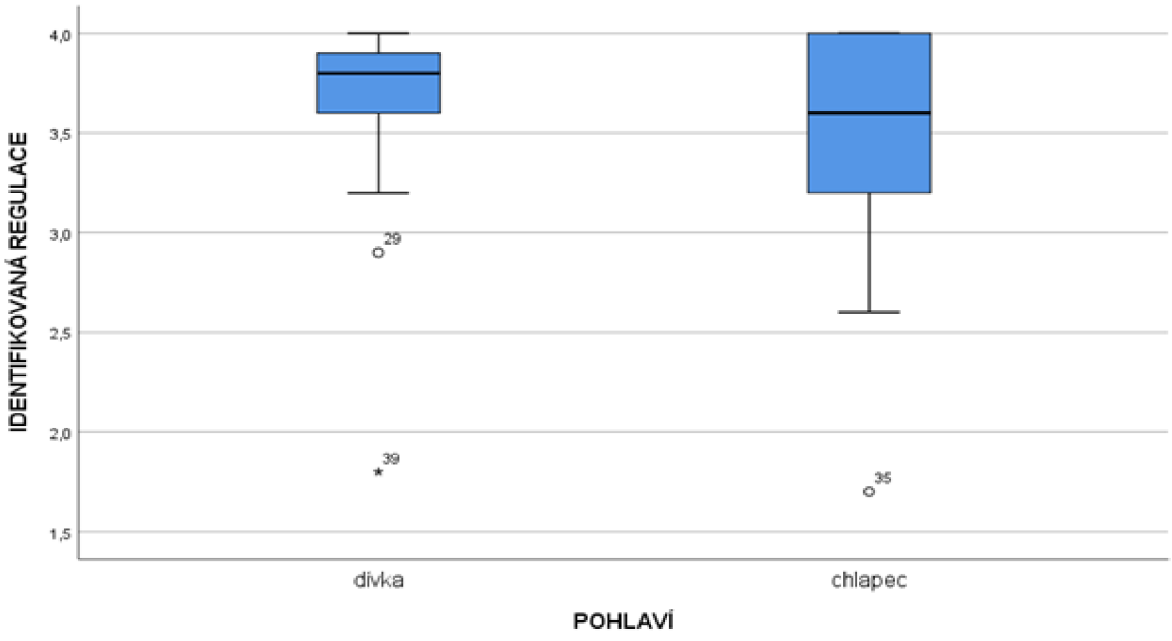

Graf č. 3: Srovnání pohlaví v motivaci

Proměnná	Dívky		Chlapci	
	Průměr	Směrodatná odchylka	Průměr	Směrodatná odchylka
Externí regulace	2,490	,6667	2,705	,6119
Introjikovaná regulace	3,145	,4733	3,157	,6071
Identifikovaná regulace	3,659	,4532	3,462	,6217

Tabulka č. 4: Srovnání pohlaví v motivaci

H5: Jistota citové vazby k matce je vyšší u dívek než u chlapců.

T-test pro nezávislé výběry nevyšel statisticky významně, ale v tabulce č. 6 si lze povšimnout, že drobné rozdíly v pohlaví tu existují. Průměrné hodnoty jistoty citové vazby k matce byly vyšší u dívek a hodnoty jistoty citové vazby k otci byly vyšší u chlapců.

Proměnná	Pohlaví	
	T-test pro nezávislé výběry	Signifikance
Vazba k matce	,807	,424
Vazba k otci	-1,540	,130

Tabulka č. 5: T-test pro nezávislé výběry-srovnání citové vazby k rodičům v pohlaví

Proměnná	Dívky		Chlapci	
	Průměr	Směrodatná odchylka	Průměr	Směrodatná odchylka
Vazba k matce	90,45	16,128	86,90	14,131
Vazba k otci	81,34	17,581	88,62	14,821

Tabulka č. 6: Průměrné hodnoty u citové vazby k rodičům u dívek a chlapců.

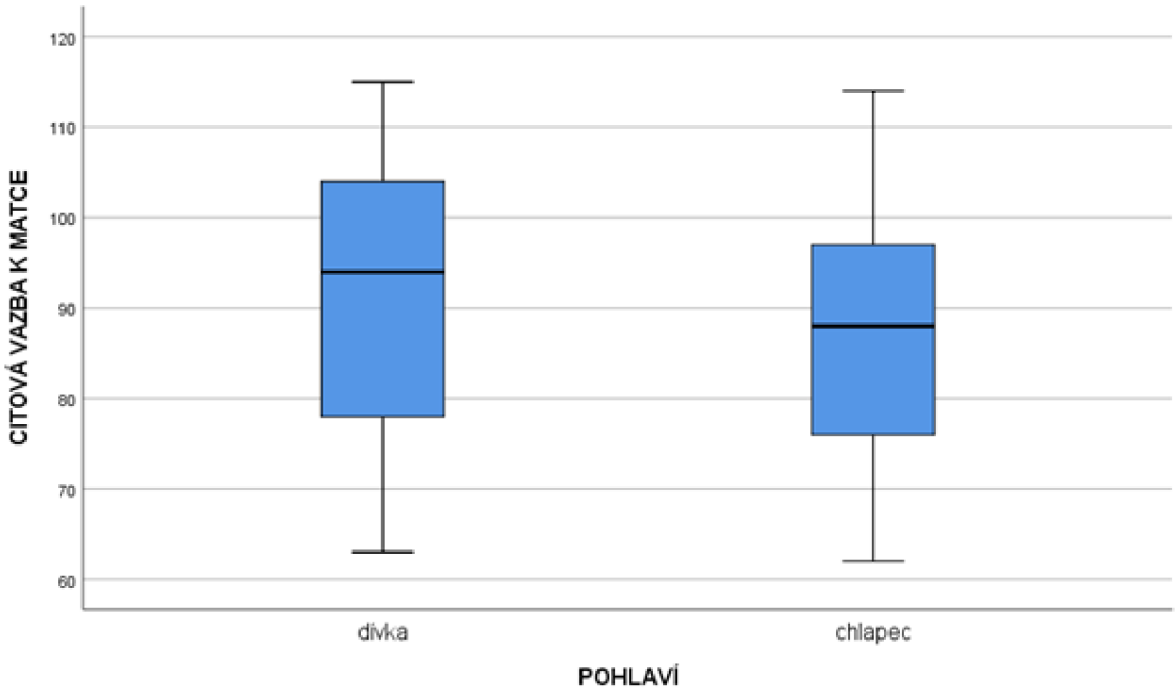

Graf č. 4: T-test pro nezávislé výběry-srovnání citové vazby v pohlaví

VO1: Existuje vztah mezi vazbou dítěte k rodičům a jeho vazbou k přátelům?

Jistota citové vazby k matce pozitivně korelovala s jistotou citové vazby k přátelům (r=0,284; p <0,05). U vazby k otci jsme žádný vztah nenalezli. Byla ovšem nalezena korelace mezi vazbou k rodičům navzájem. Vazba k matce pozitivně korelovala s vazbou k otci (r=0,491; p <0,001).

Proměnná	Vazba k přátelům	
	Pearsonova korelace	Signifikance
Vazba k matce	,284*	,046
Vazba k otci	-,034	,813

Tabulka č. 7: Pearsonova korelace citové vazby k rodičům s vazbou k přátelům

VO2: Ovlivňuje úplnost rodiny, ze které dítě pochází, jeho motivaci k prosociálnímu chování?

Pro účely zodpovězení této otázky byl výzkumný soubor rozdělen na dvě skupiny. První skupinu tvořili respondenti, kteří žijí s jedním rodičem, a druhou skupinu tvořili respondenti, kteří žijí se dvěma rodiči. Do druhé skupiny byli zařazeni i respondenti, kteří žijí s jedním biologickým rodičem a jeho partnerem. Dva respondenti nebyli do této statistiky

zahrnuti. Jeden, který žije s náhradními rodiči nebo pěstouny a druhý, který žije ve střídavé péči. Celkově byla zpracována data od 48 respondentů z celkových 50.

T-test pro nezávislé výběry nevyšel statisticky významně. Porovnávali jsme dvě skupiny, z nichž v jedné bylo 38 respondentů a v druhé jich bylo 10, jelikož většina respondentů pocházela z úplné rodiny. Z tohoto důvodu nebylo možné data spolehlivě ověřit a mezi danými proměnnými nebyl nalezen žádný vztah.

Proměnná	Úplnost rodiny	
	T-test	Signifikance
Externí regulace	-1,471	,148
Introjikovaná regulace	-,396	,694
Identifikovaná regulace	1,095	,279

Tabulka č. 8: T-test pro nezávislé výběry-srovnání úplnosti rodiny s regulačními styly

VO3: Ovlivňuje míra důvěry, kterou dítě chová ke svým rodičům, jeho motivaci k prosociálnímu chování?

Za účelem odpovědi na tuto výzkumnou otázku jsme dotazník IPPA vyhodnotili znovu, tentokrát za použití subškál důvěra, komunikace a odsouzení. Výsledky z jednotlivých subškál jsme porovnali s jednotlivými regulačními styly.

Hodnota jistoty citové vazby k matce korelovala se stylem identifikované regulace v subškále důvěra ($r=0,346$, $p<0,05$) i v subškále komunikace ($r=339$, $p<0,05$). Hodnota jistoty citové vazby k přátelům ve stejných dvou subškálách také korelovala se stylem identifikované regulace. V subškále důvěra ($r=0,436$, $p<0,01$) výrazněji než v subškále komunikace ($r=0,359$, $p=0,05$). U položek vztahujících se k otci nebyla nalezena žádná korelace.

Statisticky významná se ovšem ukázala korelace mezi dimenzemi důvěra a komunikace navzájem, jak u matky ($r=0,813$, $p<0,001$), tak u otce ($r=0,744$, $p<0,001$) i přátel ($r=0,746$, $p<0,001$).

10 Diskuze

Tato kapitola bude věnována interpretaci zjištění, ke kterým jsme došli při zpracování dat, a tyto výsledky budou porovnány s informacemi, které můžeme najít v literatuře a odborných výzkumech. Dále bude vysvětleno, proč se některé vztahy pravděpodobně nepotvrdily a jakých chyb by se měli ostatní vyvarovat, pokud by chtěli tento výzkum zopakovat. Tyto nedostatky budou podrobněji popsány v kapitole *Limity studie*.

Hlavním cílem výzkumu bylo ověřit, zda existuje souvislost mezi citovou vazbou a motivací k prosociálnímu chování. Tím jsme se zabývali v první a druhé hypotéze. Předpokládali jsme tedy, že s rostoucím skóre u jistoty citové vazby bude růst také skóre u identifikované regulace, což je regulační styl, v němž je zastoupen největší podíl vnitřní motivace. Předpokládali jsme, že děti, které mají nízkou jistotu vazby, budou jednat spíše na základě reakcí okolí než na základě empatie, což znamená, že u nich bude převládat externí regulace. Oproti tomu u dětí s vysokým skóre u citové vazby, bude převládat identifikovaná regulace. Výsledky tento vztah potvrdily pouze u části věnované matce. Skóre u citové vazby k matce pozitivně korelovalo se skórem u identifikované regulace. U části věnované otci se žádné souvislosti neobjevily. Důvodem je pravděpodobně to, že matka bývá ve většině případů primární vazebnou postavou, a proto může být vazba k ní silnější než vazba k otci.

Podle našich výsledků tedy vyšší jistota vazby k matce předpovídá vyšší míru vnitřní motivace k prosociálnímu chování, což znamená také vyšší míru empatie. U dětí, které nemají vyvinutou zdravou bezpečnou vazbu, mohou být následky opačné. Podle Koukolíka a Drtilové (2006) se děti s poruchami vazby mohou vyvinout v antisociální až psychopatické osobnosti. Také uvádí, že při vyšetření mužů trestaných za násilnou činnost se nejčastěji objevovala nejistá nebo dezorganizovaná vazba a že poruchy chování v dětství a dospívání, delikvence mladistvých a závislosti na alkoholu, nikotinu nebo drogách mají kořeny v narušeném rodičovství. To může být také vysvětlením, proč velké procento dětí vyrůstajících v ústavní péči, nakonec skončí ve vězení.

Řešením mohou být různé alternativy k ústavní péči, jako je např. pěstounství na přechodnou dobu, díky kterému se děti mohou vyhnout pobytu v ústavním zařízení v raném věku, kde se často střídají pečovatelé a dítě tak nemá možnost vytvořit si k některému z nich citovou vazbu. Narušenou vazbu ovšem nemusí mít jen děti bez rodičů. Mohou to být mimo jiné také děti, které jsou ukládány do jeslí a netráví tak se svojí matkou dostatek času v období, kdy je to klíčové z hlediska vytvoření vazby.

Naše výsledky tedy potvrzují informace uváděné v odborné literatuře jako např., že citová vazba ovlivňuje vznik altruismu (Bowlby in Thorová, 2015) a že jistě připoutané děti se chovají prosociálněji (Suess et al., 1992). Jistá citová vazba bývá spojována s větší mírou pomáhání bez sobeckých motivů (Mikulincer et al., 2005). To dokázaly také výzkumy Van Langeho a kolektivu (1997), podle kterých se bezpečný attachment objevuje více u lidí s prosociální orientací než u lidí s individualistickou orientací. Churchlandová (2015) v knize *Mozek a důvěra* tvrdí, že attachment neboli citová vazba je neurálním základem morálky.

Na základě těchto výzkumů můžeme předpokládat, že vztah mezi citovou vazbou a prosociálním chováním existuje a při vyšším počtu respondentů by se možná ukázal výrazněji. Dalšími faktory, které mohly zkreslit výsledky, je to, že prosociální chování ovlivňuje nespočet proměnných, které se mohou navzájem ovlivňovat. Některým z nich jsme se věnovali v dalších hypotézách.

Třetí a čtvrtou hypotézou bylo zkoumáno, jaký vliv na prosociální chování mají faktory věku a pohlaví. Co se týká vlivu pohlaví, názory v literatuře se velmi liší. Naše hypotéza byla založena na předpokladu, že dívky bývají více empatické, proto jsme předpokládali, že u dívek se bude objevovat vyšší skóre u identifikované regulace.

Přestože se při zpracování dat neobjevila žádná korelace, průměrné hodnoty u identifikované regulace byly vyšší u dívek. U chlapců byla naopak zjištěna vyšší hodnota u externí regulace, což je regulační styl s nejvyšším zastoupením vnější motivace. Opět můžeme předpokládat, že při větším výzkumném vzorku by se korelace objevila. Soudíme tak na základě existujících zdrojů, které potvrzují, že ženy bývají prosociálnější než muži (Záškodná in Záškodná a Mlčák, 2009; Kaňkovská, 2007; Kollerová a Janošová, 2016). Existují ovšem i výzkumy, které to nepotvrzují (Vaculík, Procházka a Květoň, 2007).

Věk je uváděn jako další velmi významný faktor ovlivňující prosociální chování (Slaměník a Janoušek in Výrost a Slaměník, 2008; Mlčák, 2010). Cialdini a jeho spolupracovníci (1982; in Mlčák, 2010) vytvořili model socializace, který vymezuje jednotlivá stádia týkající se pomáhání právě podle věku. Podle Kuruce (2017) by s věkem měla stoupat identifikovaná regulace, zatímco u mladších dětí by měla být více zastoupena vnější motivace, kterou představuje styl externí regulace.

My jsme také předpokládali, že s věkem bude stoupat skóre u identifikované regulace, ale tato hypotéza nebyla potvrzena. Důvodem je ovšem téměř jistě složení výzkumného vzorku, který byl co do počtu velmi malý a také v něm věk nebyl rovnoměrně rozložen. Nebylo tedy možné tuto hypotézu spolehlivě ověřit. Většinu respondentů z tvořili žáci ve věku 13 let. Jistě by se vyplatilo tuto hypotézu zkoumat znovu na větším výzkumném vzorku.

Pátou hypotézou jsme ověřovali, zda platí, že jistota citové vazby k matce je vyšší u dívek než u chlapců, jak tvrdí Bowlby (2010). Výsledek nám nevyšel statisticky významně, ovšem stejně jako u předchozích hypotéz výsledky naznačovaly, že by hypotéza mohla být potvrzena při vyšším počtu respondentů. Průměrné hodnoty u citové vazby k matce byly u dívek mírně vyšší než u chlapců.

Kromě hypotéz jsme vytvořili také tři výzkumné otázky. První z nich se týkala toho, jestli existují vzájemné vztahy mezi vazbou k matce, otci a přátelům. Vazba k matce pozitivně korelovala s vazbou k otci i k přátelům. Mezi vazbou k přátelům a vazbou k otci se žádný vztah neukázal. Důvodem může být stejně jako u první hypotézy to, že právě matka bývá většinou první osobou, ke které si dítě vytvoří citovou vazbu, a tato vazba se následně přenáší do vztahů s ostatními lidmi a ovlivňuje sociální vztahy (Hašto, 2005; Bowlby, 2010; Thorová, 2015).

Další výzkumná otázka se zabývala tím, zda motivaci k prosociálnímu chování ovlivňuje, když dítě pochází z neúplné rodiny. Bohužel, tento faktor podobně jako věk nemohl být spolehlivě testován, jelikož se ukázalo, že převážná většina respondentů pocházela z úplné rodiny. Z tohoto důvodu se pravděpodobně korelace neukázala. Tento problém by si zasloužil podrobnější zkoumání, jelikož je to velmi aktuální téma a v současné době se rozpadá čím dál tím více rodin. Některé studie vliv struktury rodiny na prosociální chování potvrzují (Kaňkovská, 2007) a jiné ne (Kollerová a Janošová, 2016). Struktura rodiny je ovšem jen jeden z faktorů týkající se vlivu rodiny obecně. To, že rodinné prostředí formuje prosociální chování dítěte, bylo již dříve dokázáno (Eisenberg a Mussen, 1989). Součástí působení tohoto rodinného prostředí může být celková atmosféra v rodině, kvalita vztahů, výchovné postupy rodičů apod. (Kaňkovská, 2007).

Poslední výzkumná otázka se týkala vlivu důvěry na motivaci k prosociálnímu chování. Subškála důvěra pozitivně korelovala se subškálou komunikace, což znamená, že vyšší míra komunikace souvisí s vyšší mírou důvěry. Vyšší skóre v dimenzi důvěra a komunikace u matky a přátel pozitivně korelovalo se skórem u identifikované regulace. Tím se potvrdilo, jak klíčovou roli v našem životě hraje důvěra, jak popisuje mnoho autorů (Erikson, 2002; Bowlby, 2010; Matějček, 1986; Thorová, 2015; Kulísek, 2000) a jak jsme popsali v teoretické části práce. Dítě, které nepozná důvěru v raném dětství, může mít velké potíže důvěřovat lidem po celý svůj život (Matějček, 1986; Kulísek, 2000).

11 Limity studie

Největším limitem studie byl příliš malý výzkumný vzorek, který se ukázal jako velmi nerovnoměrný z hlediska věku a úplnosti rodiny. To nám neumožnilo tyto dvě proměnné spolehlivě testovat. Důvodem, proč se podařilo získat pouze takto malé množství respondentů, bylo pravděpodobně to, že výzkum byl realizován online. Kvůli pandemii koronaviru nebylo možné navštívit školy osobně.

Z tohoto důvodu vznikl další problém, a sice to, že někteří respondenti pravděpodobně nepochopili záporné otázky, které byly počítány jako reverzní položky a odpovídali na škále obráceně. Soudíme tak na základě porovnání odpovědí u reverzních položek s odpověďmi u ostatních položek u některých jednotlivých respondentů. Původním plánem bylo obejít školy osobně a být dětem k dispozici při vyplňování dotazníků, pokud by měly nějaké nejasnosti. To ovšem současná vládní nařízení neumožňovala.

Další limit, který je třeba zmínit, se týká nevýhod použití dotazníku jako výzkumného nástroje. Za jeho největší nedostatek bývá považováno, že nezjišťuje to, jací respondenti ve skutečnosti jsou, ale jak chtějí, aby byli viděni (Chráska, 2016). To se mohlo projevit nejvíce u dotazníku zjišťujícího motivaci k prosociálnímu chování.

Závěr

Obsahem této bakalářské práce bylo zkoumání vztahu mezi citovou vazbou a motivací k prosociálnímu chování u dětí staršího školního věku. Práce byla rozdělena na dvě části: část teoretickou a část praktickou.

V první kapitole byla popsána teorie vazby podle Johna Bowlbyho a základní terminologie, vývoj citové vazby, vazebné postavy, typy vazby a poruchy vazby, vliv vazby na budoucí život a metody ke zjišťování citové vazby. Druhá kapitola byla věnována prosociálnímu chování, jeho formám a faktorům, které jej mohou ovlivňovat a v neposlední řadě také motivaci k prosociálnímu chování, která byla stěžejní pro výzkum v praktické části práce. Úkolem třetí kapitoly bylo stručně charakterizovat období staršího školního věku a vývojové změny, které jsou pro toto období typické.

Praktickou část tvořil kvantitativní výzkum, jehož výzkumným souborem bylo 50 žáků druhého stupně základních škol a který probíhal online formou. Jako výzkumný nástroj byly použity dva dotazníky. Prvním byl dotazník IPPA (Armsden a Greenberg, 1987), který jsme použili ke zkoumání citové vazby. Ke zjišťování motivace k prosociálnímu chování byl použit dotazník SRQ-PROSOCIAL (Kuruc, 2017).

V rámci kvantitativního výzkumu byly ověřovány jednotlivé hypotézy a zjišťovány odpovědi na výzkumné otázky. V kapitole *Analýza dat* byly prezentovány všechny výsledky, ke kterým jsme došli při statistickém zpracování vyhodnocených dotazníků. V následující kapitole jsme se věnovali diskuzi a porovnávali tak naše výsledky s již existujícími výzkumnými poznatky a studiemi na podobné téma. Hlavní předpoklady výzkumu se potvrdily, a to sice, že raná citová vazba má vliv na motivaci dítěte k prosociálnímu chování. Dále jsme zkoumali, jaký vliv na tyto výsledky mohly mít ostatní proměnné jako je věk, pohlaví a úplnost rodiny. U většiny hypotéz se objevily pouze náznaky nějakého vztahu, jelikož výzkumný soubor nebyl pro zkoumání této problematiky dostatečně velký a reprezentativní. Tento nedostatek a také ostatní, na které jsme přišli v průběhu práce, jsou popsány v kapitole *Limity studie*. Tuto kapitolu považuji za velmi důležitou, jelikož shrnuje základní nedostatky, které by bylo nutné odstranit při opakování výzkumu a které také mohly zkreslit některé výsledky, ke kterým jsme došli.

Na tuto bakalářskou práci by se dalo navázat výzkumem, který by zkoumal větší počet respondentů a mohl by tak získat spolehlivější výsledky v dané oblasti. Považuji výzkumy v této oblasti za velmi důležité, protože dokazují, jak nás naše zážitky z raného dětství v

budoucnosti formují a jaké následky může mít, když nejsou naše základní citové potřeby v dětství uspokojeny.

Mezi některými rodiči stále převládá názor, že jejich dítě potřebuje pouze nakrmit a přebalit, a aby ho nerozmazlily, nechávají ho vyplakat. Přestože si myslí, že dělají pro své dítě to nejlepší, ve skutečnosti mu nevědomě ubližují a ignorují jeho citové potřeby. Kdyby tito rodiče věděli něco o problematice attachmentu a o tom, jak důležitá je již dříve zmíněná základní důvěra, která se v dětství vyvíjí a podstatně ovlivňuje naši osobnost, možná by své výchovné postupy přehodnotili. Tohle téma by se mělo dostat do povědomí nejen zmíněných rodičů, ale také všech pedagogů, sociální pracovníků, vychovatelů, pěstounů a obecně všech, kteří se v životě setkávají s malými dětmi.

Seznam literatury

ARMSDEN, Gay C. & Mark T. GREENBERG. 1987. The inventory of parent and peer attachment: Individual differences and their relationship to psychological well-being in adolescence. *Journal of youth and adolescence*, 16(5), 427-454.

GREENBERG, Mark T. & Gay C. ARMSDEN. 2009. *Inventory of parent and peer attachment. User instructions* [online]. [cit. 2021-03-25]. Dostupné z: **https://www.researchgate.net/publication/258923895_The_Inventory_of_Parent_and_Peer_Attachment_Individual_Differences_and_Their_Relationship_to_Psychological_Well-Being_in_Adolescence**

BIERHOFF, Hans Werner. 2005. *Prosocial behaviour*. London: Psychology Press. ISBN 978-11-3547-111-8.

BOWLBY, John. 2010. *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-670-4.

BRISCH, Karl Heinz. 2011. *Poruchy vztahové vazby: od teorie k terapii*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-870-8.

CARLO, Gustavo & Brandy A. RANDALL. 2002. The development of a Measure of Prosocial Behaviors for late adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 31(1), 31-44.

CENKOVÁ, Tamara a Monika LANGROVÁ. 2010. *Jak přežít pubertu svých dětí*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2913-8.

DECI, Edward L. & Richard M. RYAN. 2004. *Handbook of Self-determination research*. Rochester, NY: The University of Rochester Press. ISBN 1-58046-156-5.

EISENBERG, Nancy & Paul H. MUSSEN. 1989. *The Roots of Prosocial Behavior in Children.* Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0-521-33190-0.

ERIKSON, Erik H. 2002. *Dětství a společnost*. Praha: Argo. ISBN 80-7203-380-8.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. 2010. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-686-5.

HARLOW, Harry Frederick.1958. The nature of love. *American Psychologist, 13*(12), 673–685.

HAŠTO, Jozef. 2005. *Vzťahová väzba: ku koreňom lásky a úzkosti*. Bratislava: Vydavateľstvo F. ISBN 978-80-8895-228-2.

HUGHES, Daniel A. 2017. *Budování citového pouta: jak probouzet lásku v hluboce traumatizovaných dětech.* Praha: Institut fyziologické socializace. ISBN 978-80-270-2838-2.

CHRÁSKA, Miroslav. 2016. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2. aktualizované vydání. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5326-3.

CHURCHLAND, Patricia Smith. 2015. *Mozek a důvěra, aneb, Co nám neurověda říká o morálce*. Praha: Dybbuk. ISBN 978-80-7438-115-7.

JEDLIČKA, Richard. 2017. *Psychický vývoj dítěte a výchova: jak porozumět socializačním obtížím*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0096-5.

KAŇKOVSKÁ, Pavla. 2007. Vliv rodinného prostředí na utváření prosociální orientace dítěte staršího školního věku. *E-psychologie* [online]. 1(1), [cit. 2021-03-30]. Dostupné z https://e-psycholog.eu/pdf/kankovska.pdf.

KOLLEROVÁ, Lenka a Pavlína JANOŠOVÁ. 2016. Prosociální chování ke spolužákům: Role rodiny. *Československá psychologie*, 60(1), 110-119. ISSN 0009-062X.

KOUKOLÍK, František a Jana DRTILOVÁ. *Vzpoura deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana*. Nové, přeprac. vyd. Praha: Galén, c2006. ISBN 978-80-7492-120-9.

KŘÍŽOVÁ, Ivana. 2018. *Attachment jako kognitivní konstrukt u lidí závislých na návykových látkách a činnostech*. Praha. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Oddělení pro vědeckou činnost. Vedoucí práce Soukupová Tereza.

KULÍSEK, Petr. 2000. Problémy teorie raného citového přilnutí (attachment). *Československá Psychologie: Časopis Pro Psychologickou Teorii a Praxi*, 44(5), 404–423. ISSN 0009-062X.

KURUC, Martin. 2017. *Príručka pre používanie dotazníka SRQ-Prosocial v pedagogickej praxi.* Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 978-80-223-4414-2.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. 2006. *Vývojová psychologie*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-1284-9.

MATĚJČEK, Zdeněk. 1986. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum. ISBN 08-011-86.

MIKULINCER, Mario, et al. 2005. Attachment, Caregiving, and Altruism: Boosting Attachment Security Increases Compassion and Helping. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89(5), 817-839.

MLČÁK, Zdeněk. 2010. *Prosociální chování v kontextu dispozičních aspektů osobnosti*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta. ISBN 978-80-7368-857-8.

MOTLOVÁ, Lucie a František KOUKOLÍK. c2006. *Citový mozek: neurobiologie, klinický obraz, terapie*. Praha: Galén. ISBN 80-7262-404-0.

PESSO, Albert; Diane BOYDEN-PESSO a Petra WINNETTE. 2009. *Úvod do Pesso Boyden System Psychomotor: PBSP jako terapeutický systém v kontextu neurobiologie a teorie attachmentu*. Praha: Sdružení SCAN. ISBN 978-80-86620-15-2.

PUGNEROVÁ, Michaela. 2019. *Psychologie: pro studenty pedagogických oborů*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0532-8.

PUGNEROVÁ, Michaela. 2009. Sociální vývoj pubescenta. In: PETROVÁ, A. a kol. *Žák sekundární školy 2*. Olomouc: vydavatelství UP. ISBN 978-80-244-2288-6.

SALTER AINSWORTH, Mary D., et al. 2015. *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*. New York: Psychology Press. ISBN 978-11-3501-617-3.

SLAMĚNÍK, Ivan a Jaromír JANOUŠEK. 2008. Prosociální chování. In: VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1428-8.

SLAMĚNÍK, Ivan. 2011. *Emoce a interpersonální vztahy*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3311-1.

SMOLÍK, Josef. 2010. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2907-7.

SUESS, Gerhard J.; Klaus E. GROSSMANN & L. Alan SROUFE. 1992. Effects of infant attachment to mother and father on quality of adaption in preschool: From dyadic to individual organization of self. *International Journal of Behavioral Development*, 15 (1), 43-65.

ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. 2008. *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-2141-4.

THOROVÁ, Kateřina. 2015. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0714-6.

VACULÍK, Martin; Jakub PROCHÁZKA a Petr KVĚTON. 2007. The relation between prosocial behaviour and demanding prosocial behaviour. *Studia Psychologica.* Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV, 49(2), 157-166. ISSN 0039-3320.

VAN LANGE, Paul Alphons Maria, et al. 1997. Development of Prosocial, Individualisti, and Competitive Orientations: Tudory and Preliminary Evidence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(4), 733-746.

VÁGNEROVÁ, Marie. 2012. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.

VRTBOVSKÁ, Petra. 2010. *O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí: attachment, poruchy attachmentu a léčení*. Tišnov: Scan. ISBN 978-80-86620-20-6.

WINNETTE, Petra. 2018. *Co to je attachment: v pěti bodech pro rodiče, pěstouny a odborné pracovníky v oboru péče o děti*. Praha: Natama. ISBN 978-80-907023-0-1.

WINNETTE, Petra. 2020. *Attachment, poruchy attachmentu, diagnostika a terapie s otazníky* [online]. Praha: Natama. [cit. 2021-03-02]. Dostupné z: www.natama.cz

WISPÉ, Lauren G. 1972. Positive forms of prosocial behaviour: An overview. *Journal of Social Issues*, 28(3), 1-19.

ZÁŠKODNÁ, Helena a Zdeněk MLČÁK. 2009. *Osobnostní aspekty prosociálního chování a empatie*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-306-6.

Seznam zkratek a symbolů

IPPA	The inventory of parent and peer attachment
SRQ-PROSOCIAL	Self-regulation Questionnaire-Prosocial
r	Koeficinet korelace
p	Signifikance

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Rozdíl mezi pomáhajícím chováním, prosociálním chováním a altruismem

Obrázek č. 2: Typy motivace a regulační styly

Seznam grafů

Graf č. 1: Rozložení respondentů podle věku

Graf č. 2: Rozložení respondentů podle pohlaví

Graf č. 3: Srovnání pohlaví v motivaci

Graf č. 4: T-test pro nezávislé výběry-srovnání citové vazby v pohlaví

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Pearsonovy korelace citové vazby k matce a typů regulačních stylů

Tabulka č. 2: Pearsonovy korelace citové vazby k otci a typů regulačních stylů

Tabulka č. 3: Pearsonovy korelace věku a typů regulačních stylů

Tabulka č. 4: Srovnání pohlaví v motivaci

Tabulka č. 5: T-test pro nezávislé výběry-srovnání citové vazby k rodičům v pohlaví

Tabulka č. 6: Průměrné hodnoty u citové vazby k rodičům u dívek a chlapců

Tabulka č. 7: Pearsonova korelace citové vazby k rodičům s vazbou k přátelům

Tabulka č. 8: T-test pro nezávislé výběry-srovnání úplnosti rodiny s regulačními styly

Seznam příloh

Příloha č. 1: Formulář s dotazníky

Příloha 1: Formulář s dotazníky

Dotazník k bakalářské práci - souvislost mezi citovou vazbou a prosociálním chováním

Ahoj, jmenuji se Kristýna Kolářová a studuji 3. ročník speciální pedagogiky-intervence na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.
Prosím tě o vyplnění dotazníku k mé bakalářské práci, ve které se zabývám vlivem citové vazby na prosociální chování. Výzkum provádím u dětí na 2. stupni základní školy. Skládá se ze dvou dotazníků a celkové vyplnění zabere okolo 10 minut. Vše je zcela anonymní. Moc mi tím pomůžeš k dokončení mé bakalářské práce :)

DŮLEŽITÉ: První dotazník se týká tvého vztahu k matce a k otci. Proto, abys mohl/a dotazník vyplnit, je nutné, abys měl/a oba dva rodiče, popřípadě osoby, které ti rodiče nahrazují nebo je za rodiče považuješ (pěstouny, prarodiče, nevlastní rodiče atd.)

*Povinné pole

1. Jaké je tvoje pohlaví? *

Označte jen jednu elipsu.

- ◯ dívka
- ◯ chlapec

2. Kolik je ti let? *

_____

3. Do které chodíš třídy? (pokud chodíš na gymnázium, zvol ročník ZŠ, který tomu odpovídá). *

Označte jen jednu elipsu.

- ◯ 6. třída
- ◯ 7. třída
- ◯ 8. třída
- ◯ 9. třída

4. Ve kterém kraji ČR žiješ? (Pokud neviš název kraje, napiš město nebo vesnici) *

_____

5. Znáš oba dva své biologické rodiče? *

Označte jen jednu elipsu.

- ano
- pouze matku
- pouze otce
- ani matku, ani otce

6. V jaké rodině žiješ? *

Označte jen jednu elipsu.

- s oběma biologickými rodiči
- s jedním biologickým rodičem
- s jedním biologickým rodičem a jeho partnerem/partnerkou
- s prarodiči
- s náhradními rodiči, pěstouny
- v dětském domově
- Jiné: _____

Dotazník připoutání k rodičům a přátelům

V tomto dotazníku je 3 x 25 položek, které se týkají tvého vztahu k mámě, tátovi a kamarádům. Ohodnoť prosím položky na škále 1-5, kde:

1 = téměř nikdy nebo vůbec
2 = zřídkakdy
3 = někdy
4 = často
5 = téměř vždy nebo vždy

7. Vztah s matkou - Tato část se týká tvého vztahu k matce nebo osobě, kterou považuješ za svoji matku. *

Označte jen jednu elipsu na každém řádku.

	téměř nikdy nebo vůbec	zřídkakdy	někdy	často	téměř vždy nebo vždy
Moje máma respektuje moje pocity.	◯	◯	◯	◯	◯
Cítím to tak, že moje máma je dobrou mámou.	◯	◯	◯	◯	◯
Přál/a bych si, abych měl/a jinou mámu.	◯	◯	◯	◯	◯
Moje máma mě akceptuje takového/takovou, jaký/jaká jsem.	◯	◯	◯	◯	◯
Chtěl/a bych vědět, jak se moje máma dívá na věci, které se mě týkají.	◯	◯	◯	◯	◯
Nechci nechat volný průběh pocitům, které se týkají mojí mámy.	◯	◯	◯	◯	◯
Moje máma pozná, když nejsem v pohodě.	◯	◯	◯	◯	◯
Když řeším problémy s mojí mámou, cítím se trapně a hloupě.	◯	◯	◯	◯	◯
Moje máma ode mě příliš moc očekává.	◯	◯	◯	◯	◯
Moje máma mě snadno rozruší.	◯	◯	◯	◯	◯
Když se na mámu hodně zlobím, pozná to.	◯	◯	◯	◯	◯
Když spolu o něčem mluvíme, mámu zajímá můj úhel pohledu.	◯	◯	◯	◯	◯

Moje máma důvěřuje mým názorům.					
Moje máma má dost vlastních problémů, nezatěžuji ji těmi svými.					
Moje máma mi pomáhá lépe poznat sebe samého/samu.					
Mámě říkám o svých problémech a trápeních					
Moje máma mě rozčiluje.					
Od mojí mámy se mi nedostává moc pozornosti.					
Moje máma mi pomáhá mluvit o mých problémech.					
Moje máma mi rozumí.					
Když mě něco rozčiluje, moje máma se snaží mi porozumět.					
Věřím svojí mámě.					
Moje máma nerozumí tomu, čím si teď procházím.					
Můžu počítat se svojí mámou, když se chci zbavit nějakého břemene.					
Když moje máma tuší, že mě něco trápí, zeptá se mě na to.					

8. Vztah s tátou - tato část se týká tvého vztahu k otci nebo k osobě, kterou považuješ za svého otce. *

Označte jen jednu elipsu na každém řádku.

	téměř nikdy nebo vůbec	zřídkakdy	někdy	často	téměř vždy nebo vždy
Můj táta respektuje moje pocity.	◯	◯	◯	◯	◯
Cítím to tak, že můj táta je dobrým tátou.	◯	◯	◯	◯	◯
Přál/a bych si, abych měl/a jiného tátu.	◯	◯	◯	◯	◯
Můj táta mě akceptuje takového/takovou, jaký/jaká jsem.	◯	◯	◯	◯	◯
Chtěl/a bych vědět, jak se můj táta dívá na věci, které se mě týkají.	◯	◯	◯	◯	◯
Nechci nechat volný průběh pocitům, které se týkají mého táty.	◯	◯	◯	◯	◯
Můj táta pozná, když nejsem v pohodě.	◯	◯	◯	◯	◯
Když řeším problémy s mým tátou, cítím se trapně a hloupě.	◯	◯	◯	◯	◯
Můj táta ode mě příliš moc očekává.	◯	◯	◯	◯	◯
Můj táta mě snadno rozruší.	◯	◯	◯	◯	◯
Když se na tátu hodně zlobím, pozná to.	◯	◯	◯	◯	◯
Když spolu o něčem mluvíme, mého tátu zajímá můj úhel pohledu.	◯	◯	◯	◯	◯
Můj táta důvěřuje mým	◯	◯	◯	◯	◯

názorům.

Můj táta má dost vlastních problémů, nezatěžuji ho těmi svými.	⬭	⬭	⬭	⬭	⬭
Můj táta mi pomáhá lépe poznat sebe samého/samu.	⬭	⬭	⬭	⬭	⬭
Mému tátovi říkám o svých problémech a trápeních.	⬭	⬭	⬭	⬭	⬭
Můj táta mě rozčiluje.	⬭	⬭	⬭	⬭	⬭
Od mého táty se mi nedostává moc pozornosti.	⬭	⬭	⬭	⬭	⬭
Můj táta mi pomáhá mluvit o mých problémech.	⬭	⬭	⬭	⬭	⬭
Můj táta mi rozumí.	⬭	⬭	⬭	⬭	⬭
Když mě něco rozčiluje, můj táta se snaží mi porozumět.	⬭	⬭	⬭	⬭	⬭
Věřím svému tátovi.	⬭	⬭	⬭	⬭	⬭
Můj táta nerozumí tomu, čím si teď procházím.	⬭	⬭	⬭	⬭	⬭
Můžu počítat se svým tátou, když se chci zbavit nějakého břemene.	⬭	⬭	⬭	⬭	⬭
Když můj táta tuší, že mě něco trápí, zeptá se mě na to.	⬭	⬭	⬭	⬭	⬭

Vztah k tvým přátelům *

Označte jen jednu elipsu na každém řádku.

	téměř nikdy nebo vůbec	zřídkakdy	někdy	často	téměř vždy nebo vždy
Chtěl/a bych vědět, jak se moji přátelé dívají na věci, které se mě týkají.					
Moji přátelé poznají, když nejsem v pohodě.					
Když o něčem mluvíme, moje přátele zajímá můj úhel pohledu.					
Když řeším problémy se svými přáteli, cítím se trapně a hloupě.					
Přál/a bych si, abych měl/a jiné přátele.					
Moji přátelé mi rozumí.					
Moji přátelé mi pomáhají mluvit o mých problémech.					
Moji přátelé mě akceptují takového/takovou, jaký/jaká jsem.					
Cítím to tak, že potřebuji být s mými přáteli častěji.					
Moji přátelé nerozumí tomu, čím si teď procházím.					
Když jsem se svými přáteli, cítím se sám/sama nebo mimo dění.					
Moji přátelé poslouchají, co říkám.					
Cítím to tak, že moji přátelé jsou dobrými přáteli.					

S mými přáteli se dá lehce popovídat.					
Když mě něco rozčiluje, moji přátelé se snaží mi porozumět.					
Moji přátelé mi pomáhají lépe poznat sebe samého/samu.					
Moji přátelé se zajímají o to, jak se cítím.					
Moji přátelé mě rozčilují.					
Můžu počítat se svými přáteli, když se potřebuji zbavit nějakého břemene.					
Věřím svým přátelům.					
Moji přátelé respektují moje pocity.					
Když se na své přátele hodně zlobím, poznají to.					
Zdá se, že moje přátele bez zjevného důvodu rozčilují.					
Můžu říct svým přátelům o mých problémech a trápeních.					
Když moji přátelé tuší, že mě něco trápí, zeptají se mě na to.					

Dotazník zjišťující prosociální chování

Tento dotazník zjišťuje, proč se ve vztazích s druhými chováme tak, jak se chováme. Prosím Tě, abys ohodnotil/a, jak moc souhlasíš s uvedenými typy odpovědí na dané otázky, podle škály:

1. zcela pravdivé
2. spíše pravdivé
3. spíše nepravdivé
4. zcela nepravdivé

10. 1. Proč dodržuješ sliby, které dáváš svým přátelům? *

Označte jen jednu elipsu na každém řádku.

	zcela pravdivé	spíše pravdivé	spíše nepravdivé	zcela nepravdivé
Proto, aby mě moji přátelé měli rádi.	◯	◯	◯	◯
Protože, kdybych své sliby nedodržel/a, cítil/a bych se jako zlý člověk.	◯	◯	◯	◯
Protože by se na mě moji přátelé zlobili.	◯	◯	◯	◯
Protože si myslím, že dodržovat sliby je důležité.	◯	◯	◯	◯
Protože porušování slibů nemám rád/a.	◯	◯	◯	◯

11. 2. Proč se neposmíváš druhým, když se zmýlí? *

Označte jen jednu elipsu na každém řádku.

	zcela pravdivé	spíše pravdivé	spíše nepravdivé	zcela nepravdivé
Protože kdybych to dělal/a, dostal/a bych se do problémů.	◯	◯	◯	◯
Protože si myslím, že je důležité být k druhým milý/á.	◯	◯	◯	◯
Protože bych se za sebe styděl/a, kdybych to udělala.	◯	◯	◯	◯
Protože mě ostatní děti potom nebudou mít rády.	◯	◯	◯	◯
Protože jsem nerad/a k druhým nepříjemný/á.	◯	◯	◯	◯

12. 3. Proč, když jsi naštvaný/á, neuhodíš druhého člověka? *

Označte jen jednu elipsu na každém řádku.

	zcela pravdivé	spíše pravdivé	spíše nepravdivé	zcela nepravdivé
Protože bych z toho měl/a problémy.				
Protože chci, aby mě druhé děti měly rády.				
Protože nerad/a někoho biju.				
Protože bych nechtěl/a někomu ublížit.				
Protože, kdybych to udělal/a, cítil/a bych se zle.				

13. 4. Proč se snažíš být ke druhým milý/á? *

Označte jen jednu elipsu na každém řádku.

	zcela pravdivé	spíše pravdivé	spíše nepravdivé	zcela nepravdivé
Protože, kdybych nebyl/a, druhé děti by mě neměly rády.				
Protože, kdybych nebyl/a dostal/a bych se do problémů.				
Protože si myslím, že je důležité být milý.				
Protože bych se cítil/a špatně, kdybych nebyl/a k druhým milý/á.				
Protože jsem nerad/a k druhým nepříjemný/á.				

14. 5. Proč bys pomohl/a někomu, kdo je v nouzi? *

Označte jen jednu elipsu na každém řádku.

	zcela pravdivé	spíše pravdivé	spíše nepravdivé	zcela nepravdivé
Protože si myslím, že je důležité poskytnout pomoc tomu, kdo ji potřebuje.	◯	◯	◯	◯
Protože, kdybych nepomohl/a, mohl/a bych mít z toho problémy.	◯	◯	◯	◯
Protože bych se cítil/a špatně, kdybych nepomohl/a.	◯	◯	◯	◯
Protože chci, aby mě měli lidé rádi.	◯	◯	◯	◯
Protože, když pomáhám druhým, mám z toho dobrý pocit.	◯	◯	◯	◯

Děkuji za Tvůj čas :)

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Kristýna Kolářová
Katedra:	Katedra psychologie a patopsychologie
Vedoucí práce:	PhDr. Kristýna Balátová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2021

Název práce:	Souvislost mezi citovou vazbou a prosociálním chováním u dětí na 2. stupni základní školy
Název v angličtině:	The relation between attachment and prosocial behaviour in lower secondary school children
Anotace práce:	Práce se zaměřuje na tematiku citové vazby a její vliv na motivaci k prosociálnímu chování u dětí staršího školního věku. V teoretické části práce je popsána problematika citové vazby, prosociálního chování a také je zde charakterizováno období staršího školního věku a vývojové změny, které jsou pro toto období typické. Praktickou část tvoří kvantitativní výzkum, který zkoumá primárně vliv citové vazby na motivaci k prosociálnímu chování, ale zabývá se také tím, jak prosocialitu ovlivňují ostatní faktory jako je např. věk, pohlaví, struktura rodiny nebo míra důvěry, kterou dítě chová ke svým rodičům. V závěrečné části jsou prezentovány výsledky dotazníkového šetření a jsou porovnány s dosavadními vědeckými poznatky.
Klíčová slova:	Citová vazba, attachment, prosociální chování, altruismus, empatie, starší školní věk.
Anotace v angličtině:	This thesis is focused on the relation between attachment and motivation for prosocial behaviour in lower secondary school children. In the theoretical part there is described attachment, prosocial behaviour and characteristics of pubescence and changes typical of this age. The practical part consists of quantitative research that mainly examines the effect of attachment on motivation for prosocial behavior, but also examines other factors influencing prosocial behavior such as age, gender, family structure or trust in parents. The final part presents the results of the research and compares them with existing scientific knowledge.
Klíčová slova v angličtině:	Attachment, prosocial behaviour, altruism, empathy, pubescence.
Přílohy vázané v práci:	1 příloha
Rozsah práce:	53 stran
Jazyk práce:	Český